

Міністерство освіти та науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Філологічний факультет

Катедра української мови
імені проф. Івана Ковалика

**КАТЕГОРІЯ СУРЯДНОСТИ ТА ЗАСОБИ ЇЇ ВИРАЖЕННЯ В
ПОЕТИЧНОМУ СТИЛІ МОВЛЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕЗІЙ
О.ЗАБУЖКО)**

Магістерська робота
студентки II курсу групи ФЛУМ-21з
спеціалізації 035.01 Українська мова та література
(освітня програма “Українська мова та література”)
заочної форми здобуття освіти
Швець Анастасії Іванівни

Науковий керівник – к.ф.н. доц. Кутня Г. В.

Львів – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ СУРЯДНОСТИ ТА ПОЕТИЧНОГО СТИЛЮ МОВЛЕННЯ В СУЧАСНОМУ МОВОЗНАСТВІ.....	7
1.1. Мовознавчі погляди на сурядність в українській граматиці.....	7
1.2. Сурядність як категорія: онтологічні засади та формально-граматична реалізація в українській мові.....	13
1.3. Теоретичні засади аналізу поетичного стилю мовлення.....	29
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ СУРЯДНОСТИ В ПОЕТИЧНОМУ СТИЛІ МОВЛЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕЗІЇ ОКСАНИ ЗАБУЖКО).....	34
2.1. Засоби вираження сурядности на рівні словосполучення.....	35
2.2. Засоби вираження сурядности у простому реченні.....	38
2.3. Сурядність у складному реченні.....	48
2.3.1. Складносурядні речення з єднальними сполучниками.....	48
2.3.2. Складносурядні речення із зіставними та протиставними сполучниками.....	
2.3.3. Складносурядні речення із розділовими сполучниками.....	51
2.3.4. Складносурядні речення із градаційними сполучниками.....	51
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ.....	62

ВСТУП

Категорію сурядности в сучасному синтаксисі розглядають як одну із семантико-синтаксичних ознак, що характеризується чисельною кількістю властивостей комунікативного, формально-граматичного та змістового характеру. Сурядність в синтаксичних дослідженнях привертала увагу мовознавців віддавна, але лише як формально-граматичний зв'язок між предикативними частинами складного речення з відповідними сполучними засобами.

А. Грищенко у «Українська мова: енциклопедія» подає таке тлумачення поняття: «Сурядність, паратакис — синтаксичний зв'язок між граматично рівноправними компонентами — членами простого або частінами (предикат. одиницями) складного речення»¹.

«Синтаксичний зв'язок між рівноцінними з погляду граматики елементами...»² — так подає у «Словнику української мови» в 11 томах мовознавець Іван Білодід.

У своїй праці «Словник лінгвістичних термінів» Д.Галич та І.Олійник так подавали означення термінів: «Сурядність (сурядний зв'язок) — граматичний зв'язок, який встановлюється між синтаксично рівноправними, незалежними один від одного компонентами-словами, членами речення або складовими частинами складного речення.³ Також зазначає, що сурядним зв'язком у простих реченнях можуть бути пов'язані однорідними членами речення за допомоги сурядних сполучників чи інтонації.

¹ Грищенко А.П. Сурядність // Енциклопедія «Українська мова». — К.: «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2-ге вид., випр. і доп. 2004. С. 668.

² Федоренко Т.О. Сурядність // Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970 – 1980. Т. 9. С. 855.

³ Словник лінгвістичних термінів / [Уклад. Д. І. Галич, І. С. Олійник].— К. : Вища школа, 1985. С. 299-300.

В основі сурядного зв'язку лежать: словосполучення, прості та складні речення. Сурядність вирізняється тим, що поєднувані ним компоненти (предикативні частини у складносурядному реченні, однорідні члени у простому ускладненому реченні і форми слів у сурядних словосполученнях) виконують ту саму синтаксичну функцію і займають у відповідних синтаксичних одиницях-конструкціях сурядні взаємозалежні позиції. Сурядні сполучники – основний засіб вираження сурядного зв'язку.

Б. Кулик, О. Мельничук розглядали складносурядні речення у плані виникнення і розвитку вчення про сурядність у складному реченні. А. Грищенко, К. Шульжук вивчали складносурядні речення розглядалися з боку відкритості/закритості структури і ролі модально-часових відношень. І. Вихованець, К. Городенська, І. Сващук досліджували відношення, що формуються на основі взаємодії семантики компонентів складносурядного речення. Також сурядність вивчали Н. Бовтрук, Г. Довженко, Л. Кадомцева, П. Кучеренко, Л. Коць, І. Петличний, Е. Сосинович, Ф. Смагленко, Ф. Яловий та ін.

Актуальність роботи полягає у комплексному аналізі категорії сурядності як однієї із функціонально-категорійних ознак мови, адже сурядний тип зв'язку є одним із основних типів зв'язку, властивих для синтаксичної системи української мови в цілому та зокрема для художнього стилю мови. Поетичний стиль мовлення певного автора засвідчує як загальні риси категорії сурядності, зокрема формально-граматичні засоби реалізації такої категорії в цілому не відрізнятимуться від загальномовних, однак матимуть прогнозовано і свою специфіку вже щодо індивідуально-авторських уподобань, наприклад щодо розлогості рядів однорідних членів чи частотності використання складносурядних речень. Матеріал поезії О. Забужко використовуємо для виявлення як загальномовних рис сурядності,

так і оказіональних – властивих мисткині поетичного слова та поетичного стилю загалом сучасної української поезії.

Метою роботи є виявити засоби реалізації категорії сурядності на різних синтаксичних рівнях: словосполучення, простого та складного речень, використовуючи матеріал поетичних творів Оксани Забужко.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

1. схарактеризувати в теоретичному аспекті категорію сурядності як одну з провідних синтаксичних категорій, а саме:
 - а) проаналізувати сучасні мовознавчі погляди на статус категорії сурядності;
 - б) з'ясувати онтологічні та формально-граматичні вияви сурядності;
 - в) розглянути теоретичні засади аналізу поетичного стилю.
2. схарактеризувати в прикладному аспекті засоби вираження категорії сурядності в поетичних стилях мовлення:
 - а) сурядність у словосполученні;
 - б) у простому реченні;
 - б) сурядність у складному реченні.

Об'єктом дослідження реченнєвий матеріал поезії із сурядним типом зв'язку Оксани Забужко.

Предмет – синтаксичні засоби вираження сурядності в поетичному матеріалі Оксани Забужко.

Джерельна база нашої роботи сформована на основі матеріалів збірок поезії Оксани Забужко. Було зібрано 399 одиниць.

Основним методом є описовий, це основний метод аналізу досліджуваних одиниць. Також використано прийоми зіставлення, класифікації та систематизації, що допомагають розподілити матеріал за подібними ознаками, а також впорядкувати здійснену класифікацію.

Магістерська робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ КАТЕГОРІЇ СУРЯДНОСТІ ТА ПОЕТИЧНОГО СТИЛЮ МОВЛЕННЯ В СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ

У мовознавстві сурядність визначають як один із видів синтаксичного зв'язку. Синтаксичний зв'язок є головною структурною категорією граматики, адже засвідчує форму, граматичний зміст, а також – значення першорядного мовного знака, а саме – речення, через яке отримуємо реалізацію система мови. Характеризуючи сурядність як синтаксичний зв'язок, синтаксичне відношення або як синтаксичну категорію, науковці вкладають у поняття різні значення.

1.1. Мовознавчі погляди на сурядність в українській граматиці

Визначення статусу сурядності, опису та семантико-синтаксичних ознак була основою наукових праць багатьох мовознавців. В українському мовознавстві найважливіші аспекти розглядали К. Городенська, І. Вихованець, М. Мірченко, В. Барчук, Г. Удовиченко, О. Мельничук, П. Дудик, Г. Глушкова, С. Алексеєва та інші дослідники.

А. Загнітко у «Словнику сучасної лінгвістики» так окреслює значення терміна: «Сурядність (сурядний зв'язок) – синтаксичний зв'язок між граматично рівноправними компонентами (відсутня детермінація, немає стрижневого і залежного компонентів) у словосполученні або членами простого речення чи предикативними частинами складного речення, коли наявні компоненти відіграють активну роль у створенні синтаксичної конструкції.»⁴.

Початкове дослідження категорії сурядності можемо знайти в праці «Грамматика руського языка» М. Осадци. Дослідник замінюючи термін

⁴ Загнітко Анатолій. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. – Донецьк : ДонНУ, 2012. С. 415.

«сурядність» послуговується терміном «рівнорядність», а також відзначає, що «синтаксичні рівнорядні відношення є такими, за яких кожне положення стоїть для себе, незалежно від другого»⁵.

Схожі аспекти є відображені в дослідженні С. Смаль-Стоцького та Ф. Гартнера «Грамматика руської мови». Автори зазначають, що «коли ж два речення головні так з собою сполучені, що ні одно з них не є членом другого, то такі речення є собі рівнорядні»⁶. «Різнорідно» та «однорядно» мовознавці аналізують речення, що поєднуються.

Незалежність поєднаних компонентів – саме цю ознаку окреслено у багатьох працях українських граматистів періоду кінця XIX – першої половини XX сторіччя, а саме: В. Сімович, С. Смаль-Стоцький та Ф. Гартнер, О. Синявський, Юрій Шерех, П. Ковалів.

У працях пізнішого періоду трактування сурядності окреслено і в працях А. Грищенка: «Сурядність, паратакис – синтаксичний зв'язок між граматично рівноправними компонентами – членами простого або частинами (предикативними одиницями) складного речення»⁷. Науковець виділяє три типи сурядності, залежно від характеру компонентів, а також окреслює сурядність членів речення та сурядність речень.

Мовознавиця Г. Глушкова зазначає, що визначення меж між сурядними і підрядними конструкціями є проблематичним, «тому що сурядність і підрядність не виключають одна одну, а наявність перехідних площин між сурядністю і підрядністю свідчить про неповне протиставлення цих категорій»⁸.

⁵ Осадца М. Грамматика руського языка / М. Осадца. Львів : Ставропіг. ін.-т., 1876. С. 238.

⁶ Смаль-Стоцький С., Гартнер Ф. Грамматика руської мови. Вид. 3-е, переробл. Відень: Накладом власним, 1914. С. 114.

⁷ Українська мова: енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін. 2-ге вид, випр. і доп. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 668.

⁸ Глушкова Г.М. Структурно-семантичні типи сурядності: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Глушкова Галина Миколаївна. Донецьк, 1998. С. 13.

У монографії «Сполучники української літературної мови» К. Городенська розглядає формально-синтаксичне членування сполучників, подає клас сполучників сурядности / підрядности та підрядности / сурядности, зазначаючи, що їм притаманні такі ознаки як граматична нерівноправність / рівноправність.

У сучасному періоді, коли функціональний підхід став одним із пріоритетних напрямів в українському мовознавстві, сурядність почали розглядати як одну семантико-функційних категорій, яка реалізується передусім у синтаксичній площині мови. Вагомий вклад у дослідження категорії сурядности в українському мовознавстві зробив І. Вихованець. Мовознавець виділяє сурядність поруч із предикативністю та підрядністю як один із видів синтаксичного зв'язку. Вихованець зазначає, що «синтаксичні зв'язки корелюють із семантико-синтаксичними відношеннями та формально їх виявляють»⁹.

У праці «Грамматика української мови. Синтаксис» Іван Вихованець подає типи предикативного, сурядного та підрядного зв'язків. Мовознавець виділяє, що «зв'язки протиставляються один одному відповідно за ознаками взаємозалежності, односпрямованої залежності й відсутності залежності»¹⁰. На думку І. Вихованця, зв'язки відрізняються такими засобами вираження: сурядний (сурядні сполучники), предикативний (форми слова), підрядний (форми слова, підрядні сполучники, а також сполучні слова).

У своїй праці дослідник виділяє такі диференційні ознаки:

1. відсутність залежності, рівноправність поєднаних компонентів;
2. відкритість / закритість зв'язку;

⁹ Вихованець І.Р. Грамматика української мови. Синтаксис / І.Р. Вихованець. К. : Наук. думка, 1993. С. 17.

¹⁰ Там само. С. 22.

3. незалежна координація як форма зв'язку¹¹.

Характеризуючи ознаки, науковець зазначає, що компоненти, які поєднуються, виступають рівноправними, такими, що є незалежними один від одного.

Також у мовознавстві були і присутні нові підходи до вивчення сурядности. У системі синтагматики та парадигматики досліджувала категорії сурядности С. Алексеєва. Дослідниця зазначає, що «протилежність синтагматики і парадигматики, з одного боку, та їхня взаємопов'язаність, з іншого, трохи подібні до відношень сурядності й підрядності, які протиставляються в основних виявах і перетинаються у периферійних», — зазначає дослідниця¹².

Мовознавиця розглядає сурядність як систему синтагматичних відношень. Вона зазначає, що «виділення сурядної синтагми і визначення її як функціональної або однорідної опертя передусім на синтаксичну однофункціональність або значеннєву однорідність компонентів, співвідносних з однорідними членами»¹³. Однак сурядний сполучник у простому ускладненому реченні обмежений однорідними членами, а категорія сурядности не тотожна координаційній синтагмі.

У типологічному аспекті сурядність дослідив В.Барчук у праці «Сурядність: типологічний аспект», де зауважує, що сурядний зв'язок відображає паратактичні відношення між компонентами: «сурядний зв'язок – це вільне поєднання незалежних предикативних компонентів на основі паратактичних відношень; це зв'язок складних речень та їхніх дериватів –

¹¹ Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис / І.Р. Вихованець. К. : Наук. думка, 1993. С.31.

¹² Там само. С. 17.

¹³ Алексеєва С. Г. Сурядність у системі синтагматичних і парасинтагматичних відношень. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови: Збірник наукових праць. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 1999. С. 182 – 183.

сурядних сполучень слів»¹⁴. Ключовою ознакою категорії сурядности, яку позначає В. Барчук, є вияв єднального граматичного значення синтаксичної конструкції.

Але і до сьогодні проблема дослідження категорія сурядности є відкритою, одною з найбільш дискусійних. Такі науковці як Г. Удовиченко, А. Грищенко, С. Алексеева та інші дотримуються концепції, за якою сурядність не може реалізуватися у словосполученні, а навпаки актуалізується на рівні речень. Інші дослідники, а саме: І. Вихованець, О. Мельничук, П. Дудик, К. Городенська заперечують концепцію та підкреслюють функціонування в мові сурядних словосполучень.

Досліджуючи категорію сурядности, А. Приходько на основі принципів рівноправності та незалежності поєднаних сурядністю компонентів, прирівнює поняття сурядности та координації.

М. Мірченко, вивчаючи сурядність, додає її до формально-синтаксичних категорій та називає «різновидом синтаксичних реченневих категорій»¹⁵. Саме характер усієї сукупності формально-синтаксичних категорій у конструкції є основним розрізнявальним формальним чинником речення, як простого, так і складного. Науковець виділяє вісім градем, дослідивши формально-синтаксичну категорію: градему безпосередньої сполучникової відкритої сурядности, градему безпосередньої безсполучникової відкритої сурядности, градему безпосередньої сполучниково-безсполучникової відкритої сурядности, градему безпосередньої сполучникової закритої сурядности, градеми опосередкованої сполучникової відкритої сурядности, градему опосередкованої безсполучникової відкритої сурядности, градему

¹⁴ Барчук В. М. Сурядність: типологічний аспект. Мовознавство. 2015. №5. С. 15.

¹⁵ Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій. Вид. 2-ге, переробл. Луцьк: РВВ "Вежа" Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. С. 192.

опосередкованої сполучниково-безсполучникової відкритої сурядності, графему опосередкованої сполучникової закритої сурядності.

А. Загнітко в своїй монографії «Теоретична граматики української мови. Синтаксис» дослідив параметри синтаксичного зв'язку, а саме: реченнєвотвірність, реченнєвомодифікаційність та словосполученнєвотвірність. Сурядний синтаксичний зв'язок визначено як реченнєвотвірний, адже структурує окремий тип складних речень.

Ще одним дискусійним питанням дослідження сурядного зв'язку є словосполучення. Серед мовознавців досліджували цю проблему І. Вихованець, який допускає можливість поєднання компонентів словосполучення сурядним зв'язком, але у межах речення, аргументуючи тим, що словосполучення є непередикативною синтаксичною одиницею.

На противагу думки І. Вихованця, А. Загнітко заперечує поєднання компонентів сурядного зв'язку у словосполученні, адже «сурядні словосполучення є не відтворюваними структурами, а охоплюють модифікований вияв підрядних словосполучень»¹⁶; «словосполучення є елементарним виявом валентності (активної чи пасивної) головного слова з різноманітними площинами нерівнорядних дериваційних перетворень»¹⁷.

Отже, аналізуючи праці мовознавців, можемо спостерігати як розвивалась та формувалась категорія сурядності. Але гадаємо, що перспективи досліджень цієї категорії на різних рівнях все ще не є повним.

¹⁶ Глушкова Г. М. Структурно-семантичні типи сурядності: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Дніпропетровський держ. ун-т. Дніпропетровськ, 1998. С. 26.

¹⁷ Там само. С. 26.

1.2. Сурядність як категорія: онтологічні засади та формально-граматична реалізація в українській мові

В загальному значенні рівноправність як поняття може означати те, що люди, предмети, компоненти речень рівними правами. «Рівноправність, ності, жін. Користування однаковими, рівними з ким-, чим-небудь правами¹⁸».

У праві символ терезів означає рівноправності, справедливості. З питанням про начало буття пов'язане і питання про дуалізм. «Дуалізм (лат. dualis – двоїстий) – філософське вчення, згідно якому дух та матерія, ідеальне та матеріальне є два незалежних рівноправних начала, що не обумовлюють одне одного...¹⁹». Декарт вважав, що в основі буття лежать дві рівноправні субстанції: мисляча (дух) і протяжна (матерія).

Сурядність як типи синтаксичного зв'язку розрізняються у двох своїх вимірах: на рівні поєднання синтаксичних слів і на власне-реченнєвому рівні, коли за їх допомогою конструюються одиниці вищого порядку.

Сурядність є багатолінійною та багатомірною категорією. Граматика виділяє два основних види зв'язку: підрядний і сурядний, які протиставляються один одному за ознакою наявності чи відсутності формальних відношень головного і залежного компонента.

Сурядний зв'язок виник на базі паратактичних відношень між предикативними компонентами. Введення терміна «паратаксис» дає змогу розрізнити сутність зв'язки та її граматичне пояснення. Паратаксис може відтворюватись тільки в сурядному зв'язку. Сутність граматичної самостійності як ознаки компонента синтаксичної будови полягає в його самостійній синтаксичній функції. Окрему синтаксичну функцію

¹⁸ Словник української мови: в 11 томах. Том 8, 1977. С. 552.

¹⁹ Основи філософії: навч. посіб. / Л. О. Сандюк, С. П. Симоненко, О. В. Сулим, М. Ф. Шмиголь, Н. В. Щубелка, Ю. С. Юшкевич; [за ред. М. Ф. Шмиголя]. К.: Центр учбової літератури, 2017. С. 14.

виявляють лише предикативні структури, тобто речення, які можуть входити або не входити в більш складні (поліпредикативні) структури.

Характеризуючи сурядність як синтаксичний зв'язок, синтаксичне відношення або як синтаксичну категорію, науковці вкладають у ці поняття різні значення. Сурядність реалізована не тільки як синтаксичний спосіб зв'язку, але і лексичний, адже відношення між предикативними частинами не завжди однозначні, оскільки ґрунтуються на семантичній взаємодії.

Утверджуючи місце категорії сурядности як однієї з центральних на синтаксичному рівні мови, Т. Слободинська зазначає: «специфіка названої категорії полягає в тому, що вона зображає явища й процеси реальної дійсності у природній послідовності їх вияву, відбиваючи у лінійногоризонтальному розташуванні висловлень послідовність самих явищ, а це найбільшою мірою збігається із семантичною домінантою категорії таксису»²⁰.

На думку І.Вихованця, основною, за допомогою якої можна розрізнити типи синтаксичних зв'язків, диференційною ознакою, яка спрямована у внутрішню структуру словосполучень та речень, слугує напрямок синтаксичної залежности.

Сурядний зв'язок виражається за допомогою сурядних сполучників у простих реченнях з однорідними членами, в елементарних і багатокomпонентних складносурядних реченнях, у складних конструкціях із сурядністю і підрядністю. Сурядність поєднує сурядні частини у складносурядному реченні й однорідні члени простого речення. виражається за допомогою послідовних сполучників у простих реченнях з однорідними членами, в простих і багатокomпонентних послідовних реченнях, у складних конструкціях з сурядністю. Сурядність з'єднує

²⁰ Слободинська Т. Складносурядні речення як синтаксичний засіб експлікації незалежного таксису в українській мові. Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2007. Випуск XV–XVIII С. 107–110.

споріднені частини в складносурядному реченні та однорідні члени простого речення. У формально-синтаксичному аспекті сурядний зв'язок поширює просте речення крізь введення до його складу однорідних членів речення з наявними головними чи другорядними членами речення.

Сурядність є формально-синтаксичною категорією із семантичним підґрунтям, яка функціонує між граматично рівноправними та взаємозумовленими предикативними частинами у складносурядних конструкціях, членами простого семантично неелементарного речення, компонентами словосполучення, а також корелює з семантико-синтаксичними відношеннями, формальної виражаючи.

Категорія сурядності, пов'язуючи рівноправні компоненти, передбачає кілька різновидів відношення між компонентами складного речення, що відображені: 1) особливостями лексичного наповнення, 2) модально-часовими відтінками, 3) порядком розташування частин.

Ознаками категорії сурядності є такі: відносна граматична невідповідність, взаємозумовленість та однофункційність компонентів сурядної конструкції, відкритість / закритість зв'язку, форма незалежної координації, можливість повторюваних сполучників у складниках конструкції, відсутність інтерпозиції. Сурядний зв'язок є реченнєвомодифікаційним, реченнєвомодифікаційним та словосполученнєвотвірним.

А. Загнітко зазначає, що так як категорія сурядності бере участь у формальній та семантичній відозміні простого речення, то вона є реченнєвотвірною. Перетворення такої конструкції відбувається з формально і семантично елементарної на неелементарну. Можемо зробити висновок, функції сурядного зв'язку в простому реченні менш самостійні порівняно зі сурядністю у складному реченні, адже призначений для поширення висловлення.

Одним із основних дискусійних питань є проблема про зарахування сурядного зв'язку до словосполученнєвотвірного типу. Багато хто з науковців заперечують існування сурядності в словосполученнях. Серед них А. Загнітко, який вважає, що «сурядні словосполучення є не відтворюваними структурами, а охоплюють модифікаційний вияв підрядних словосполучень»²¹. Також, що «словосполучення є елементарним виявом валентності (активної чи пасивної) головного слова з різноманітними площинами нерівнорядних дериваційних перетворень»²². Г.Глушкова зазначає, що «сурядний зв'язок може функціонувати тільки на рівні предикативних конструкцій, поєднуючи прості речення у складносурядне, або поєднати елементи моносуб'єктних поліпредикативних речень»²³.

Формальним засобом вираження сурядного зв'язку є сурядні сполучники. Оскільки формальною ознакою категорії сурядності є сполучники, поділяємо сурядні сполучники на такі функціональні різновиди:

1. Єднальні (*одномісні й багатомісні і (й), та; багатомісні ні... ні, та ні... та ні, ані... ані, ні... ані*);
2. Зіставно-протиставні (*а, але й, та (але), однак, зате, проте, тільки, лише, хоч... але, хоч... зате, хоч... та, а втім, так, тим часом, як... так і, не тільки (не лише)... а (але) й, не то що... а (але), не так і... як*);
3. Розділові (*або, а то, чи, а чи, хоч, чи то, чи то... то, не то... не то, як не... то, коли не... то, якщо не... то*);

²¹ Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис: Монографія. – Донецьк: ДонНУ, 2001. С. 26 с.

²² Там само. С. 26.

²³ Глушкова Г.М. Структурно-семантичні типи сурядності: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Глушкова Галина Миколаївна. Донецьк, 1998. С. 37.

4. Градаційні (*а й, а ще, а навіть, а до того ж, та навіть, та ще й, не тільки... а (але) й, не тільки... а навіть, не стільки... скільки, не так... як*);
5. Приєднувальні (*і, та, також, і навіть, а й, та й, ще й, та ще й, також*);
6. Пояснювально-уточнюючі (*або, тобто, а саме, як-от*).

Вираження певних модифікацій відношення граматичної рівноправності у простому й складному реченні – це функціональні різновиди сурядних сполучників. Найбільш нейтральними є єднальні сполучники, за допомогою яких можемо сформувати ряди однорідних членів у простому реченні, а також у складних реченнях між предикативними частинами. Зіставно-протиставні сполучники є засобом формування закритих рядів словоформ і предикативних одиниць, семантико-синтаксичні відношення ґрунтуються на виділенні двох компонентів на основі зіставлення або наголошення невідповідності. Розділові сполучники виражають відношення взаємовиключення, несумісності фактів, дій або інших виявів. Градаційні сполучники, як і зіставно-протиставні, функціонують у закритих рядах словоформ або предикативних одиниць, виділяючи другий компонент синтаксичної конструкції. Приєднувальні і пояснювально-уточнюючі сполучники вводять до структури простого або складного речення компоненти, що містять яку-небудь додаткову інформацію або ж конкретизують те або інше повідомлення.

До засобів вираження сурядності належать інтонація разом із лексичним наповненням компонентів сурядного речення, які виступають носіями різноманітних смислових відношень: часових, розділових, умовно-наслідкових, зіставних, протиставних, градаційних, приєднувальних, причиново-наслідкових.

Можемо розрізнити функціонально-співвідносні різновиди сполучникового і безсполучникового складного речення.

Безсполучниковість між предикативними частинами набуває статусу формального вираження відношень тільки в межах складного речення. Всі інші семантично споріднені одиниці типу речень з 1) відокремленими зворотами, які інколи характеризують як складні; 2) згорнутими предикативними утвореннями (причинові, цільові, часові, умовні, наслідкові, допустові іменниково-прийменникові конструкції), що є формально простими і семантично складними; 3) однорідними членами речення з інтонаційно оформленими зв'язками постають як прості, оскільки в них відсутня експлікація окремого предикативного зв'язку.

Сурядність як синтаксична категорія співвідноситься з реченнєвим рівнем, а він є досить проблематичним, адже деякі вчені взагалі вважають однорідність кількісним розширювачем, не тільки компонентом, що ускладнює речення. Розмежування власне-семантичної і формально-граматичної аспектів вивчення речення відображає поліпропозиційність речень з однорідними членами і пояснення з формально-граматичної точки зору.

Сурядний зв'язок у структурі простого речення спрямований на формальну модифікацію його і перетворення семантично елементарного речення у семантично неелементарне, репрезентацію кількох пропозицій. Сурядний зв'язок у структурі простого речення спрямований на формальне корегування і перетворення семантично елементарного речення в семантично неелементарне.

Складне речення завжди досліджували в таких аспектах: формально-граматичному, структурно-семантичному, функційно-стилістичному, комунікативному тощо. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття на зміну формальному підходу вивчення складносурядного речення прийшов багатоаспектний (комплексний) аналіз. На межі ХХ–ХХІ сторіччя з'явилися наукові розвідки, у яких описано багатовимірність

складносурядного речення як синтаксичної одиниці, а саме: І. Вихованець, А. Загнітко, Т. Масицька, Р. Христіанінова, Л Шитик та інші.

Визначення структури речення, на думку Н. Тат'янченко, здійснюється крізь аналіз чотирьох аспектів: власне-семантичного, семантико-синтаксичного, формально-граматичного й комунікативного, які у взаємодії між собою створюють реальне речення як мінімальну одиницю мовлення та максимальну одиницю мови²⁴.

І. Вихованець зазначає, що обов'язковими аспектами дослідження речення є формально-граматичний (формально-синтаксичний), семантико-синтаксичний та комунікативний.

«Ускладнене речення – це не лише відображення того, скільки пропозиція дійсно «бачить» мовець, тобто залучає в розумовий процес, але й того, яким він бачить їх співвідношення, а також які здійснює комунікативні дії над ними» – зазначає Г.Манаєнко.

Вперше комунікативний аспект речення та актуальне членування синтаксичної структури дослідив та описав чеський учений В. Матезіус. І. Вихованець визначає, що комунікативна організація речення зорієнтована не у сферу мови, а у сферу мовлення. У реченні комунікативний аспект можемо виявити лише за умови функціонування в мовленнєвому контексті. У комунікативному аспекті замість терміна «речення» також використовують поняття «висловлення». Але таки є деяка різниця між термінами «речення» та «висловлення».

Комунікативна функція одиниць синтаксису посідає центральне місце в усій мовній системі. Мова не може бути опанована поза відношенням до людини та її комунікативних потреб. вона займає центральне місце в усій системі мови. Мова неможливо контролювати поза

²⁴ Тат'янченко Н. Зміст і форма інформаційно-реченнєвого висловлювання. Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. Київ, 2015. № 32. С. 101.

стосунками до людини та її комунікативних потреб. Без мови комунікативні потреби людини не будуть задовільнені. Чіткого розмежування проблем вивчення речення як основної синтаксичної одиниці (формально-синтаксичного, семантико-синтаксичного та комунікативного) немає.

А. Грищенко зазначає, що «у складносурядному реченні поєднуються не довільні прості речення, а лише такі складові частини, що повідомляють про пов'язані відповідним чином явища дійсності і становлять комунікативну єдність»²⁵. Науковець запропонував терміни на позначення типів синтаксичного зв'язку та синтаксичних відношень, а також комунікативних типів речень у другій половині ХІХ до 20-х років ХХ ст.

Зокрема, поглиблено дослідили В. І. Коцовський та І. М. Огоновський вчення про комунікативні аспекти речення. Класифікація речень за комунікативною ознакою було наведено в граматиці С. Й. Смаль-Стоцького та Т. Гартнера.

Досліджуючи ускладнене речення інформативно-дискурсивному Г. Манаєнко, його суть полягає у співвіднесенні двох одиниць інформації, що мають різний комунікаційний статус, — основний та коментування.

Призначення ускладнюючих конструкцій полягає в коментуванні основної інформації, що виступає засобом організації інформації в тексті. Ускладнюючі конструкції співвідносяться не з інформаційними, а саме комунікативними інтенціями того, хто говорить: їх задача полягає не в донесенні інформації, а в її коментуванні. «Сутність ускладненого речення як одиниці мови полягає в представленні співвідношення двох одиниць інформації, які мають різний комунікативний статус: основний і коментування».

²⁵ Грищенко А.П. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис : [кол. монографія] / Ордена Труд. Червон. Прапора Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР; за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1972. С. 338.

«Потрібно розуміти, що між висловленням і реченням існує істотна відмінність: якщо речення має структуралістську природу, оскільки воно є основною одиницею синтаксичного рівня мови, то висловлення має діяльнісну природу, тому що його можна назвати висловленим реченням»²⁶ — таку думку висловлює В. Сухомлин.

Основною ознакою простого речення та компонентів складного – це предикативність. М. Мірченко окреслює предикативність як «комплексну категорію, надкатегорію, яка виражає відношення повідомлюваного в реченні до дійсності, формує речення як комунікативну синтаксичну одиницю»²⁷.

Предикативні частини складносурядного речення в комунікативному аспекті є, зазвичай, однотипними, адже містять однотипні комунікативні категорії. Комунікативний тип складносурядних речень – розповідний, питальний, спонукальний – ґрунтується на основі всіх компонентів синтаксичної структури:

- конструкція є розповідною, у всіх предикативних частинах наявна категорія розповідності: *І він втомивсь. / І яюсь, стрінувшись у натовпі з Любов'ю, / пройшов повз неї в капелюсі на очах — /і не впізнав («Цей чоловік...»);*
- конструкція предикативних частин є питальними: *Хто тоді позбира / голоси наші тьмяні і хворі — / Воскресити на звук наше місто на теплих горбах, — / Коли навстіж стоять небеса, де віками стояли собори, — / І байдужа, як їх об'єктиви, проходить туристів юрба?.. («Голосом вісімдесятих»);*

²⁶ Сухомлин В. В. Речення і висловлення як вербальні одиниці передачі інформації та їхній смисл у письмовому комунікативному. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2013. Вип. 186(1). С. 74.

²⁷ Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій. Вид. 2-ге, переробл. Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. С. 193.

- конструкція, в якій є категорія спонукальності в усіх компонентах, речення є спонукальним: *«Коханий!» — я пишу це слово навпрошки, / Навскіс через листок, і так, немов уперше:/ Уперше — на віку, і вперше — на віки / Учвал через рядки летить високий вершник!* (««Коханий!» — я пишу це слово навпрошки...»).

Специфіка речення як одиниці спілкування полягає в тому, що воно, крім розповідних, питальних і спонукальних речень, містить також змішані структури, які поєднують елементи розповідного і питального, розповідного і спонукального тощо.

Ще однією комунікативною характеристикою складносурядного речення є наявність або відсутність емоційного забарвлення: *Я стою і дрижу з осяяння: вбивати — то також робота! — конструкція емоційно забарвлена. Агамемнон надходить, і довшують тіні із запахом п'їтьми і поту — конструкція є нейтрально забарвлена («Клітемнестра»).*

Таким чином, складносурядне речення як основна синтаксична одиниця має стосунок як до сфери мови, так і до сфери мовлення. Тільки за комплексного аналізу трьох основних аспектів – формально-граматичного, семантико-синтаксичного та комунікативного – можна отримати цілісну характеристику досліджуваного типу складних конструкцій.

При аналізі формально-граматичної структури речення за основу беремо тип синтаксичного зв'язку, а також засоби його вираження. Предикативні частини поєднані за допомогою сурядного зв'язку. Із сурядним зв'язком, за допомогою якого поєднані граматично рівноправні компоненти.

Вивчення сурядних речень базується на формально-граматичній, семантико-синтаксичній та комунікативній основі. На формально-граматичному рівні складні речення поділяються на формально елементарні та формально неелементарні.

До формально елементарних належать такі речення, які складаються з двох предикативних частин, об'єднаних сурядним зв'язком: *Справа, зрештою, в іншим, а в чім — то не знає й Пілат* («Постскриптум»). Формально неелементарні складносурядні речення складаються з трьох і більше предикативних частин: *І кавкання чайок звістує ранок, І юний воїн — з бомбою й Кораном — Встає зі сходу, вбраний у багряне, І страх зі снів на берег виповза, — Де ніжних міст розсипані суцвіття, Де, як борлак, здригається століття В кільці чужих і рідних україн, — І я встаю, зализуючи рани, І знов горять комп'ютерні екрани Твоїм листом і голосом твоїм* («Середноморське літо – 2023»).

В українському мовознавстві можемо знайти різні підходи на позначення формально-граматичного вияву сурядних сполучників. А. Грищенко зазначає, що обов'язковим є функціональне вираження сурядного сполучника в складносурядному реченні. Він обґрунтовує особливості вживання сполучників із сполучником, зазначає, що сурядних сполучників з граматичного погляду є синтаксично цілісним, виконує ту саму синтаксичну функцію, що й сполучники в реченні.

Також науковець досліджує формально-граматичну функцію сполучника сурядности і в ролі показника зв'язку частину у складносурядному реченні та зазначає, що «функція сполучника щодо семантичної взаємодії складових частин, так би мовити, факультативна, в той час як для визначення формально-граматичних властивостей складносурядного речення вона обов'язкова»²⁸

З приводу ідеї підпорядкованості, детермінованості предикативних частин, що поєднані сурядним сполучником у складному реченні, було досліджено у новіших працях мовознавців.

²⁸ Грищенко А. П. Складносурядне речення в сучасній українській літературній мові / А. П. Грищенко. К. : Наук. думка, 1969. С. 29.

Мовознавці зазначали, що синтаксична залежність та самостійність сполучних компонентів не означає абсолютної рівноправності одиниць на формально-граматичному рівні, а також встановлено, що співвідносність на рівні речень, в основі яких «логічне відношення координації, яке на формальному рівні організації поліпредикативної структури виявляється щонайменше в поєднанні двох компонентів за допомогою сполучника та інших засобів зв'язку»²⁹.

I. Вихованець досліджуючи сурядний зв'язок у простому реченні, додає, що зв'язок має похідний характер, бо він обумовлений проміжною ланкою третього компонента, на противагу цьому, у складносурядному реченні немає обмежень і сурядний зв'язок формує типову складносурядну конструкцію. Мовознавець не змінює структури речення, а лише через поширення додає до складу нових однорідних членів речення у формально-граматичному плані із вже наявними членами речення, таким чином функція кожного з наступних однорідних членів, що поєднані сурядним зв'язком.

Також до формально-граматичних ознак складносурядних речень зараховуємо спосіб оформлення незалежної предикації. Саме це поняття ввела в термінологію Р. Христіанінова, поділивши всі складносурядні структури на типові та специфічні. Переважну кількість синтаксичних одиниць становлять типові конструкції, у яких реалізовано результат мислення, а описані ситуації усвідомлені ще до моменту мовлення: *І крізь зміну учень і пророків (як тягнеться вік цей!), Крізь примари каплиць і катівень, крізь місиво темних століть, Тут реальний — один: той, хто вдосвіта тричі відрікся, — А уже на полудне звернуло, а він все стоїть і стоїть...* («Коментар до дій св. апостолів»). У специфічних

²⁹ Колісник О. Семантична структура пояснювальних поліпредикативних конструкцій зі сполучниковим зв'язком / Олена Колісник // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія. Вінниця, 2008. Вип. 10. Т. 1. С. 108

складносурядних реченнях друга частина доповнює першу, себто є висновком чи оцінкою сказаного, виникає у свідомості мовця пізніше порівняно з основним висловленням: *Два прозорі вогні — від сльози і сльози (чи тут мешкали двоє?)...* («Прип'ять. Натюрморт»).

Складносурядне речення є частиною мовленнєвого контексту та функціонує в ньому як висловлення, що визначає комунікативний аспект досліджуваних конструкцій. Формально-граматичні ознаки складних речень відбивають їхню внутрішню формально-граматичну структуру.

Всім складносурядним реченням у формально-граматичному плані притаманний сполучниковий сурядний зв'язок. Ще одною формальною ознакою є відкритість або закритість структури. Розділові складносурядні речення зараховують до відкритих структур. Конструкції лише з двома предикативними частинами дають привід мовознавцям говорити про схожість із зіставно-протиставними реченнями; у тих і тих конструкціях «складове обмеження ідентифікує їхню граматичну природу»³⁰. В. Белошапкова у свою чергу відносить розділові складносурядні речення до незамкнених структур.

Спираючись на структурно-семантичні аспекти складного речення, дослідники виділяють чотири рівні класифікації, опису складного речення: абстрактно-синтаксичний, конкретно-синтаксичний (формально-синтаксичні) і два семантичні. В багатьох дослідженнях така класифікація відсутня, адже здійснюється лише з урахуванням лише різнорівневих ознак.

Досліджуючи формально-синтаксичну структуру складного речення, бачимо, що вона представлена двома рівнями:

1. Абстрактно-синтаксичний рівень, де при визначенні типів складного речення враховано експліцитність або імпліцитність сполучників і

³⁰ Анікеєнко Ю. Розділові конструкції в системі сурядного зв'язку. Філологічні науки. 2012. Вип. 11. С. 96.

сполучних слів на межі його частин. На цьому рівні виділяють усі типи складних елементарних (сполучникові і безсполучникові) і неелементарні;

2. Конкретно-синтаксичний рівень, де виділяють сполучникові складні речення і, спираючись на характер синтаксичного зв'язку між предикативними одиницями, поділяють їх на складносурядні (елементарні і багатоконпонентні), складнопідрядні (елементарні і багатоконпонентні).

Основою формально-граматичної вияву складносурядних речень є сурядні сполучники, що можуть бути однофункційними та двофункційними.

Сполучники можуть виконувати дві функції: формально-синтаксичну, тобто поєднувати структурні складники конструкції й виражати синтаксичний зв'язок, та семантико-синтаксичну, тобто передавати змістові відношення між компонентами.

Залежно від одно- чи двофункційності сурядних сполучників І. Вихованець поділяє їх на три групи: асемантичні (єднальні і, й, та); частково асемантичні (єднальні ні... ні, ані... ані); семантичні (приєднувальні, зіставні, протиставні, розділові, градаційні).

Вивчення речення як багатоаспектної одиниці, що являє собою складну взаємодію трьох відносно автономних, але водночас взаємопов'язаних рівнів, що перебувають в органічній єдності, – формально-синтаксичного, семантико-синтаксичного та комунікативного – стали новим етапом у розвитку синтаксичної теорії.

Багатоаспектність — характерна ознака всіх типів речень, у тому числі й складнопідрядних. Формально-синтаксичні та семантико-синтаксичні структури речень спрямовані до сфери мови, а комунікативно-синтаксичні – до сфери мовлення. Усі три аспекти однаково важливі для розуміння природи речення як вищої одиниці мови.

Формально-граматичні ознаки складносурядних речень:

- 1) за наявністю / відсутністю сполучника: сполучникові / безсполучникові;
- 2) за відкритістю / закритістю сурядного ряду: відкритої структури / закритої структури;
- 3) за порядком розташування предикативних частин: з вільним порядком частин / з фіксованим порядком частин.

У попередніх етапах дослідження основна увага приділялась дослідженню формально-граматичної структури речення, то зараз в сучасних працях дослідників можемо побачити і семантико-синтаксичний рівень.

К. Шульжук досліджує конструкції, де до складних речень, зазвичай, відносимо прості, що поєднують різні за формально-граматичним змістом частини: однорідні речення, відокремлені підрядні речення, вкладені й вкладені конструкції, звертання. Саме ці конструкції є перехідними між простими і складними реченнями.

Важливим на сучасному етапі підкреслити необхідність і актуальність дослідження формально-граматичного (власне – синтаксичного) аспекту речення, що дає змогу вивчати синтаксичні зв'язки і утворювані на їх основі компоненти речення та й зрештою глибше проникнути в механізм синтаксичного рівня мови.

Традиційне мовознавство чимало зробило для того, щоб виявити й описати формально-граматичну сторону реченнєвої структури:

- вивчена й описана синтаксична структура речення в термінах "членів речення";
- систематизовано морфологічне вираження членів речення;
- розроблена теорія структурних моделей речення з урахуванням можливостей їх регулярних реалізацій і поширення залежними від головних членів поширювачами.

Все ж у теорії, що стосується багатьох питань формально-граматичної структури речення, є чимало важливих і разом з тим спірних проблем, пов'язаних у першу чергу з виділенням членів чи компонентів синтаксичного членування речення.

Одержані вченими результати в сфері дослідження взаємозв'язку слова і словосполучення, словосполучення і речення, сполучуваності, валентності лінгвістичних одиниць сприяють з позиції сучасної науки глибше проникнути в механізм синтаксичної будови простого речення і, відповідно, його членування на синтаксичні компоненти при умові використання єдиних критеріїв – синтаксичних зв'язків, виділити синтаксичні моделі речень.

Структура простого речення (формально-граматична чи семантична, як і інші) розглядається як сукупність усіх елементів, що її складають, в тому числі і поширювачів граматичного центру в синтаксичній структурі.

З появою робіт О. Мельничука, А. Гриценка, І. Вихованця в українському мовознавстві з'явилась тенденція інтерпретувати синтаксичні структури речення у вигляді формально-граматичної структури.

І. Вихованець кваліфікує структуру речення як таку, що складається з таких позицій: позиції підмета, позиції присудка, позиції прислівного другорядного члена, позиції другорядного члена -детермінанта, які відповідно замішуються членами речення: підметом, присудком, прислівним членом і другорядним членом – детермінантом.

Сурядний зв'язок розглядаємо як такий, що не бере участі в утворенні окремих позицій, потенціально не здатний проектувати окремий синтаксичний компонент, а тому його роль зводиться до участі в розширенні позицій, визначених предикативним і підрядним зв'язками.

1.3. Теоретичні засади аналізу поетичного стилю мовлення

Основним призначенням художнього стилю мовлення функціонально-стильового різновиду мови – художнім словом через систему образів впливати на розум, почуття і волю читачів, формувати світоглядні переконання, моральні якості та естетичний смак. Основними ознаками художнього стилю є образність, поетичність, естетика слова, експресія, образність.

Особистісне функціонально-стилістичне використання тих чи інших мовних одиниць загальнонародної мови називаємо стилем мовлення.

Стиль мовлення, як і мова, є соціальним явищем, водночас стиль мовлення є індивідуальним явищем. Індивідуальний стиль мовця завжди перебуває у межах загальнонародної мови.

У «Літературознавчому словнику-довіднику» зазначено: «Поетичне мовлення — мовлення художньої літератури, позначене підвищеною емоційністю та образністю, насичене тропами, стилістичними фігурами, перейняте шляхетною фонікою»³¹.

Притаманним поетичному стилю мовлення є лірика, якій характерна естетико-виражальними особливості, відображена мелодійністю. Характерною ознакою мовлення є національна мова, яка є визначальною рисою стилю письменника, адже в кожному з творів набуває своєрідного колориту.

Вивчення поетичної мови в цілому або аналіз окремих мовних і структурних елементів пов'язане насамперед з розкриттям її своєрідності. Поетична мова багатьма вченими трактується як особлива функція загально-літературної мови, яка не збігається з функцією мови як засобу спілкування, а є своєрідним її ускладненням. Поетична мова в цьому розумінні є мовою образною.

³¹ Літературознавчий словник-довідник [ред. рада: Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів, В. І. Теремко]. 2-е вид., вилр., доповн. К.: ВІД "Академія", 2006. С. 543.

В основі поетичної мови можемо прослідкувати певне особливе бачення світу, де орієнтацією є емоційно-естетичним сприйняттям. Крізь призму образу у поетичній мові відображені значення та ідея.

Найповніше мовлення художнього стилю відображено у мові поезії. Завжди поезія була на особливому місці у творчості народу. Поетичному стилю мовлення характерні мелодійні, афористичні, етичні, естетичні, ліричні, часом інтимні, одночасно соціально вагомі ознаки, легко сприймається читачем, адже залучає до чогось красивого й досконалого.

Віршована мова є однією з мовно-культурних феноменів поетичного стилю мовлення. «Віршована мова — сконцентрований вияв мистецьких засобів мовлення. Це насамперед мова ритмізована у своїй системі, мова римована, мова з певною мистецьки організованою мелодико-інтонаційною лінією, тональністю, музикальністю»³².

Поетичне мовлення окреслено функціонуванням великої кількості нововведень, до прикладу, авторські лексичні новотворів. У текстах автори відображають свій світогляд, а також виділяють національне світовідчуття.

З урахуванням того, що в художньому мовленні мова виконує естетичну функцію, мається на увазі використання виражальних можливостей мови — звукової організації мови, виразно-образотворчих засобів, експресивно-стилістичного забарвлення слова. Широко вживаються найбільш експресивні та емоційно забарвлені мовні одиниці всіх рівнів мовної системи. Зустрічаються не лише засоби словесної образності й образного вживання граматичних форм, а й засоби зі стилістичним відтінком серйозності чи розмовності, фамільярності. Письменники широко використовують розмовні засоби для характеристики мовлення героїв. Водночас використовуються засоби для передачі

³² Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: Навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2008. С. 115.

різноманітних відтінків інтонації в живому мовленні, особливо різноманітних видів вираження бажання, заохочення, наказу, прохання.

Домінуючими елементами художнього стилю є образність і естетичне значення кожного його елемента. Звідси прагнення до свіжості зображення, невишуканості виразів, великої кількості тропів, специфічної художньої (відповідної дійсності) точності, використання характерних лише для цього стилю особливих виразних засобів мови — ритму, рими, навіть у прозі унікальна гармонійна організація мови.

Художній стиль мовлення характеризується образністю, широким використанням образотворчих і виражальних засобів мови. Крім властивих йому мовних засобів, він використовує засоби всіх інших стилів, особливо розмовного. У мові художньої літератури, народної мови та діалектизмів можуть вживатися слова високого, поетичного стилю, жаргонізми, грубі слова, професійно-ділові звороти, публіцистика. Засоби в художньому стилі мови підпорядковані його основній функції — естетичній.

Поняття індивідуальний стиль письменника, або ж ідіостиль, увійшло в другій половині ХХ ст. У праці «Нариси з української словесності» С. Єрмоленко подано сучасне трактування цього поняття: «Індивідуальний стиль, або ідіолект, – сукупність мовно-виразових засобів, які виконують естетичну функцію і вирізняють мову окремого письменника з-поміж інших ... Поняття індивідуальний стиль насамперед застосовують щодо стилю майстра слова, письменника»³³

Поетична мова — це винятковий, самобутній спосіб формування світу через мову, властивий кожному автору, який є вираженням особливого роду уяви, почуття драматизації часу і простору, а також іронічного чи повчального ставлення. Ця мова є типом мовлення, що є частиною загального, тобто підпорядкованого загальноновживаним нормам, і виникає

³³ Єрмоленко С., 1999, Нариси з української словесності (стилістика та культура мови), Київ. С. 304.

насамперед у результаті свідомого, цілеспрямованого та планомірного формування мовлення.

Поняття розвитку поетичної мови загалом та індивідуально-авторського стилю зокрема обов'язково включає й еволюцію лінгвістичних досліджень. Виділяючи найважливіші та найбільш характерні етапи у формуванні взаємозв'язку між лінгвістикою і дослідженням поетичної мови: періоди до структуралізму, структуралізму та постструктуралізму з комунікативнопрагматичним та антропологічно-когнітивним напрямками, польська дослідниця Е. Славкова вважає, що для першого періоду характерне дослідження мови письменника переважно як ілюстративний матеріал для розвитку мови в історичній перспективі.

Як приклад можна подати наукові розвідки К. Нітша щодо впливу південного периферійного польського діалекту (польською термінологією *dialekt kresowy*) на розвиток польської мови. Мовознавець стверджує, що в другій половині XVIII ст. відбувається його посилення завдяки літературній творчості багатьох письменників, життєвий і творчий шлях яких був пов'язаний з етнічними українськими територіями.

В кінці XX ст. широке застосування у практиці лінгвоаналізу поетичної мови набуває поняття мовної картини світу. «Письменник за допомогою мовних засобів відображає світ крізь призму своєї діяльності, суспільного та індивідуального досвіду, крізь призму своєї національної культури. Тому виявлення конститuentів індивідуальної художньої творчості сприяє створенню індивідуальних мовних картин світу».

Сучасний аналіз неможливий без розуміння поняття поетичний текст як репрезентанта знань у мові, як концептуального модельного відображення дійсності та свідомості, поглядів і уподобань автора, а також як засобу впливу на погляди, поведінку та інтелект читачів.

Отже, проблема поетичної мови й надалі отримує нові перспективи, на особливу увагу заслуговує дослідження закованої в мові особистості індивідуалізованої і неповторної картини світу.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ СУРЯДНОСТІ В ПОЕТИЧНОМУ СТИЛІ МОВЛЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕЗІЇ ОКСАНИ ЗАБУЖКО)

Поетичні тексти Оксани Забужко наповнені саме її виразним стилем письменниці. Аналізуючи поезію, можемо помітити зразу ж різноманіття синтаксичних одиниць із сурядним зв'язком: словосполучення, прості та складні речення. Сурядні конструкції з багатьма розділовими знаками, а саме: коми, дужки, дефіси. Своєрідною манерою поетки є те, що вона використовує своєрідні епіграфи до самого тексту поезії, які виділяє курсивом.

Як попередньо зазналося, категорія сурядности в українській мові має формально-граматичні маркери, до яких належать сурядні сполучники, які у морфології мають диференціацію, поділяючись на єднальні, зіставні протиставні, розділові, градаційні, приєднувальні. Саме за цими формальними маркерами відбираємо синтаксичний матеріал із поезії Оксани Забужки та аналізуємо його.

Однак, відповідно до поняттєвого та семантичного підґрунтя сурядности, реалізацією цієї категорії можемо також вважати і ті синтаксичні одиниці, які не мають формально-граматичних маркерів. Відповідно, це одиниці із безсполучниковим типом зв'язку, семантико-синтаксичні відношення яких наслідують смислові відношення сурядного зв'язку. У такому разі вияви категорії сурядности є латентними (прихованими).

У своєму поетичному доробку Оксани Забужко використовує конструкції на рівні словосполучення, простого та складного речень.

2.1. Засоби вираження сурядности на рівні словосполучення

Категорія сурядности на рівні словосполучення реалізується в сурядних словосполученнях. Такі одиниці у поетичній канві мовлення Оксани Забужко є представленими структурно-граматичними рядами, а саме:

- двочленими, що представлені моделями простих словосполучень:

безвинним і винним; зорі і міста; сухим і гарячим; писку і тріску; і задком, і передком; чи райпровід, чи райком; і у пеклі, на дні; бруду й тьми; стоси й стоси; важучі й нові; чоловіка й жінки; статки й спадки; Катерино Михайлівно, панно Катрусенько; ні слави, ні дому; на наших, на данських; пружке, і живе; пряди, ткати; не постіль, не дім; надихане, щільне; з задихань, з притислих-к-грудям рук; із твоєї кімнати, з твого життя; до щирця, до мокви; «Мій смутку, мій падку!»; на бистринь, на невидимі; пообіддя, сієста; ховала, росила; не чоловічий, не жіночий.

- багаточленими, які мають статус аналітичних словосполучень:

келихи, пісні і доли; розчахнулись, бряжчали й сипалися; плечей, і лопаток, і стегон; на краєвиди, на квартали і сквери; гетьмани, / гетьмани, / гетьмани!; і сон, і втому; і схлипом, і скваком, і смішно; стиль, / оздоблення і вирібку, ліфти, асфальти, мури й коти; піднебіння — гортань — стравохід — і гузничну кишку; і хепі-енд, і сажка, і кагла, / і витяжка пічна, і леп; Клітемнестру, і лань, і Кассандру, і Трою, й Мікени; Гарфункель, Сінатра і Преслі; і схлипом, і скваком, і смішно пердючим звучком; морем, і вітром, і трошки псом; так тоскно, так щемно, так скімно; братство, / родацтво, відьмацтво; верещати, дряпатися, кусатись, / гамселити; за поріг, за грань, кучерявими порохами; голос, кімната, запах; без надії, без дії, без часу; зв'язок, нервів, жил; впертих, тупих, / непокірних.

Сурядні словосполучення мають різні структурно-семантичні особливості. Сурядні конструкції можуть засвідчувати різні структурно-

семантичні ряди, а саме бути: відкритими (*ні принц, ні двір, ні мачуха, ні сестри*) або закритими (*не співав, а матюкався*).

У поезії авторки виділяємо такі семантико-синтаксичні відношення відкритих сурядних словосполучень:

А) єднальні, які виражаються сполучниками *і (й), та, ні... ні, та ні... та ні, ані... ані*. Найчастіше спостерігаємо вживання сполучника *і*, наприклад: *...зорі і міста...; ...тремтить і вривається...* Єднальний сполучник *та* застосовується у відтінку розмовности, додатковим відтінком цього сполучника є приєнувальність. Його ми зустрічаємо рідше (*...повзунці та батмани...; ...файна та чесна...*). Також зустрічаємо сполучник *й* (*...стоси й стоси...; ...важучі й нові...; ...греки й латини...*). Також спостерігаємо і інші сполучники: *...ні слави, ні дому...; ...ні принц, ні двір, ні мачуха, ні сестри...*;

Б) розділові виражаються сполучниками *або, чи, то...то, хоч, або...або, хоч... хоч, чи... чи, а то, а чи, чи то... чи то, не то... не то*. Ці відношення відображають непевність мовця, непоєднуваність фактів: *...чи у віко, чи в камінь...; ...чи райпровід, чи райком...; ...рука чи нога...; ...зліва чи справа...; ...любовний чи блювотний...; ...то ненавидніший, то притягальніш...*

Закриті сурядні словосполучення мають такі відношення:

А) зіставні, для такого вияву відношень використовують *а, так, та й, однак та ін.*: *...не співав, а матюкався...; ...на часи, а лише — на сезони...; ...так тоскно, так щемно, так скімно...*;

Б) протиставні, використовуємо сполучники *але, тільки, нема, але є та ін.*: *...не перелюбство, не скотолюдство, але скотоложство...; ...не постіль, не дім, тільки відстань...*;

В) градаційні відображені за допомогою сполучників *як... так і, не тільки... але й, якщо не... то, не стільки... скільки та ін.* Для цих словосполучень характерні семантико-інтонаційні виділення другого компонента: *...не тільки форма запису думки, а й символ....*

Серед формально-граматичних рядів, що відображені у поетичних текстах Оксани Забужко, зображені парні (*учвал і повзком, / піхтурою і в кріслах-каталках...; ...без сотисячних армій, / без твалту і крику, без сальв і чужих коругов...*) та повторювані (*...Клітемнестру, і лань, і Кассандру, і Трою, й Мікени; Гарфункель, Сінатра і Преслі...; ...ні принц, ні двір, ні мачуха, ні сестри...*).

Серед сурядних словосполучень є одиниці із безсполучниковим зв'язком, що є проблемними, адже такі одиниці не мають формально відповідних сполучників (*...ліфти, асфальти, мури...;... робота, діти, звіти...; ...братство, / родацтво, відьмацтво...; ...верещати, дряпатися, кусатись, / гамселити...; ...голос, кімната, запах...; ...впертих, тупих, / непокірних...*). Отже, можемо спостерігати використання великої кількості словосполучень у поетичних текстах Оксани Забужко, що відображають її ідіостиль.

2.2. Засоби вираження сурядности у простому реченні

У синтаксисі просте речення є основною найменшою одиницею, що виконує комунікативну функцію, пов'язану з подією чи ситуацією. У простих реченнях відображена лише однією граматичною основою та може ускладнюватись однорідними членами речення. Саме ці конструкції Оксана Забужко використовує найчастіше.

Однорідні члени речення поєднані сурядним зв'язком та знаходяться в однакових синтаксичних відношеннях між компонентами однорідних рядів. Однорідні члени іноді називають сурядними словосполученнями.

У конструкціях сурядности в поезіях Оксани Забужко бачимо використання як головних, так і другорядних членів речення в однорідних рядах.

Серед реченнєвого матеріалу авторки можемо знайти однорідні підмети у простих реченнях: *Ліфти, асфальти, мури й коти / Всоталися в сну драговиння.* («Іронічний ноктюрн»); *Відходять: смішні екс-герої / повії / харцизи / піїти / і предки, що встали з могил, і повстанці в кривавих бинтах / (тінь вершника спиниться — тінь румака напоїти / з прогірклих поліських криниць на отецьких ґрунтах).* («Крим. Ялта. Прощання з імперією»); *Не перелюбство, не скотолюдство, але скотоложство — / змагать Клітемнестру, і лань, і Кассандру, і Трою, й Мікени!* («Клітемнестра»); *Задайте нам тему, Гарфункель, Сінатра і Преслі!* («Like a camel, like a weasel, like a whale»). Поетеса використовує, як і змішаний спосіб поєднання однорідних членів речення, так і сполучники сурядности. Також спостерігаємо використання повторюваних сполучників, що відображають сполучниковий сурядний зв'язок, до прикладу: *ні..., ні..., ні... (В цій кухні не впізна тебе ніхто — **ні** принц, **ні** двір, **ні** мачуха, **ні** сестри.* («Попелюшка»)); *і..., і..., і... (І **хепі-енд**, **і** сажка, **і** кагла, / **і** витяжка пічна, **і** леп придворних звичок... (Попелюшка)).*

Використання однорідних присудків є частим у рядах однорідних членів речення. Найчастіше ці ряди утворюються на основі більше двох компонентів: *Стійте, отут зупиніться, / Ось де вона, Поезія* («Визначення поезії»); *Пані Мержинська спиняє візочок – поправити укривальце, / нахиляється, рвучко роздутими ніздрями спрагло вбирає / теплий, хлібний, дурманливий пах немовлячої шкіри* («Задзеркалля. Пані Мержинська»); *Ох, знаю, чула, не учить: / Крізь торохтючий гравій прози / Зненацька скрипка прозвучить!* («Ars poetica. «Подражініє» П. Вердену»); *Та крізь одне неточне слово / Проліється, вислизне, втече!* («Ars poetica. «Подражініє» П. Вердену»); *Ти будеш їм шкромадить начиння, / золити їх білизню працювати, / із поверха на поверх, як чумна, / гасать з перинами – ну вошием, працювати* («Попелюшка»); *Молитовно дивився, і слухав, і плакав осанну, дурний...* («Коментар до дій св. апостолів»); *Я не певна, що сад / заціліє і цього року, хоча здалося б / його трохи попорать, підчистить, ти ж сам розумієш...* («Лист із дачі»).

Проаналізувавши використання авторкою другорядних членів речення у простих реченнях. Серед них найбільш вживаними є однорідні означення. *І ці смагляві, чорнобриві гори / течуть димами* («Середземноморське літо – 2003»); *...що заввиграшки радить собі із навалою / впертих, тупих, непокірних предметів ... на всю довжину безвладного, теплого тіла* («Така кругла, як глобус...»); *...ніздрями спрагло вбирає / теплий, хлібний, дурманливий пах немовлячої шкіри* («Задзеркалля: Пані Мержинська»); *Здоровий, сильний мужчина, / що вдень підкидає мене однією рукою, як в танці* («Така кругла, як глобус...»); *І дух доби – тяжкий, несвіжий подих / Із гнилозубих електронних дір – / Женуть до мене в цифровім режимі* («Середземноморське літо – 2003»); *Пальці грубі й шорсткі, шкіра, дублена ядухом рибним...* («Коментар до дій св. апостолів»).

Авторка використовує також однорідні додатки, наприклад: *Хто весь вік з ним протанцював – так, що кожен порух / Плечей, і лопаток, і стегон – світився* («Визначення поезій»); *Дарма і лівим, і правим / Марія із Магдали / Кричить: “Я бачила Равві!”* («Історія ересі. II.»); *...Твою стометрівку / кав’ярень, вітрин і кіно!* («Квітневий Хрещатик»).

Однорідні обставини також можемо прослідкувати поодинокі випадки вживання й обставин: *І смисл, моїм означений ім’ям, / Як жовтий порошок, витрусять за вікна / З моїх речей, паперів і кімнат* («Прощання між зірок»); *...Твоє місто, туристам / розпродане на краєвиди, / На квартали і сквери...* («Голосом вісімдесятих»);

Компоненти ряду однорідних членів речення можуть відобразитись повторюваними прийменниками, частками, наприклад: *Та на нашім, на данськім...* («Вступ до естетики пози»); *Про це — всі дерева-і-птахи (лопочучим листям!), / І риби у морі, і звірі у полі — про це ж...* («Новий закон Архімеда»); *Але спосіб її добувати / Чи з чужого, чи з власного тіла утратив (вітайте Ніцше!)...* («Вступ до естетики пози»); *Вік продовжить нам віку — / і ми свою повість продовжимо: / Після того, як — сорок, / до того, як — сорок: / допоки живі.* («Голосом вісімдесятих»); *В цій кухні не впізна тебе ніхто — / ні принц, ні двір, ні мачуха, ні сестри.* («Попелюшка»).

Компоненти однорідного ряду здатні приєднувати до себе інші одиниці речення. Також один або кожен з однорідних компонентів може бути пов’язані з підрядними конструкціями, дієприкметниковими, дієприслівниковими та іншими зворотами: *І сльози лились — як буває хіба за шинквасом, / коли, прогулявшись до цурки, облапуєш пісню за груди: / мели шаровари, здіймаючи вітер червоний, / мелькали сутани, / плескали путани, / скакали амвони, / іржали шаблі на всі тони, і дзвони дзвонили іржаві, / і гнали поетів Платони / до дідька з цієї держави — / польські*

ринки, / американські дрінки, / Пілати, дипломати — уся Європа тут!
(«Зворотня адреса, або поема проводу»); *Скинав la court, як в рондлі молоко,*
— / і сліннув принц, спинившись за три роки! («Попелюшка»); *На рудій*
поліровці дві плями (а може, то сльози?) — / І надкушене яблуко, де надкус
ще не взявся іржею, / Мов упавши з чиєїсь руки, біля крісла лежить на
підлозі...нившись за три кроки! («Прип'ять. Натюрморт»).

Найчастіше спостерігаємо у реченнях кілька рядів однорідних членів, виражених однією і тією ж частиною мови, рідше — різними частинами мови. Можемо вважати цю особливість ознакою індивідуально-авторського стилю Оксани Забужко, оскільки серед ознак поетичного стилю її немає: *І темномовну книжчину поволі хлопчик горта: / Вільгість вповзає під шкіру,*
і ніжну гортань / Вірші ворують — цілунками і ковтками. («Два трансатлантичні сонети»); *І ці смагляві, чорнобриві гори / течуть димами*
(«Середземноморське літо – 2003»); *На бистринь, на невидимі ріки —*
Тільки ж, Господи, — не обмани! («Три вірші з роману «Польові дослідження з українського сексу»»); *...Укривши, як під струп, під луб розпуки / Свій хист, і заміри, і ворохібну стать, — / І билися об мур, і дерлися на банти, / І брата брат на вила підіймав, — / А гімназистки, ніжні, аж прозорі / (Із ружею у косах кучерявих І томиком Олеся у торбинці), / Водили переляканих байстрят, / Із котрих виростили самогубці, — / І всім світила в очі чужина, / А статки й спадки, надбані трудами / Із віку в вік, з коліна у коліно, / Мов мертва слава, йшли по водах часу — / І вертали в пам'ять покоління...* («Три вірші з роману «Польові дослідження з українського сексу»»).

Відкритий ряд однорідних членів речення характеризується необмеженою кількістю структурних компонентів, поєднаних між собою повторюваними сполучниками чи лише за допомогою інтонації: *...І солод слів, / І холод сліз, / І дотик чистий і шовковий...* («Прип'ять. Натюрморт»).

Проте у закритому ряду кількість членів речення обмежена, чому сприяє наявність перед останнім компонентом одиничного сполучника: *Я уже дудоню / Од найслабшого дотику, легка, блакитна і срібна.* («Задзеркалля: пані Мержинська»); *Тут юність твоя — дискотечна, джинсаста й тривожна...* («Перед світом»). Переглядаючи тексти О.Забужко, можемо спостерігати перевагу закритих рядів однорідних членів речення.

У поетичних текстах Оксана Забужко використовує ряди однорідних членів різних типів зв'язків: сполучниковий (...*і схлипом, і скваком, і смішно пердючим звучком...* («Like a camel, like a weasel, like a whale»)), безсполучниковий (...*із навалою впертих, тупих, / непокірних предметів / (автомобіль, скальпель, хура дощок, гора непомитих каструль...* («Російський мотив»)) та комбінований (...*троцились келихи, пісні і долі...* («Цей чоловік»)).

Найчастіше авторка використовує ряди сполучникового типу, де використовуємо певний сполучник, який передбачає певний тип відношень. У поезії О. Забужко спостерігаємо єднальний тип відношень у рядах однорідних членів речення, єднальні сполучники яких є повторюваними. *В цій кухні не впізна тебе ніхто — / ні принц, ні двір, ні мачуха, ні сестри.* («Попелюшка»); ...*І солод слів, / І холод сліз, / І дотик чистий і шовковий...* («...І солод слів, і холод сліз...»); *І хепі-енд, і сажка, і кагла, / і витяжка пічна, і леп придворних звичок...* («Попелюшка»).

Окрім повторюваних сполучників, письменниця вживає також одиничні, наприклад: *Ліфти, асфальти, мури й коти / Всоталися в сну драговиння.* («Іронічний ноктюрн»). Саме цей одиничний сполучник вказує на завершений перелік однорідного ряду.

Найбільш поширеним у доробку Оксани Забужко є сполучник *і*, який у структурі речення є як одиничним, так і повторюваним. Одиничний

сполучник *і* характерний для закритих рядів. Цей сполучник можна вживати як *і* в двокомпонентних структурах, так *і* в багатокомпонентних конструкціях, які поєднані безсполучниковим зв'язком: *Розгоряється сцена світінням сухим і гарячим, / Ваш чіткий силует невитравний, хоч очі стули...* («Феєрія про диригента свічок»); *І це був світ, де можна всмерть натанцюватись / По тінях, котрими для нас мостились площі, / А з рукавів, що в передпліччях розчахнулись, / Бряжчали й сипалися зорі і міста, / А ми ішли крізь полум'я, крізь полум'я...* («В якомусь світі я була з тобою...»). Сполучник *і* поєднує також парні компоненти у безсполучникових відкритих рядах: *Учвал і повзком, / піхтурою і в кріслах-каталках — / димить над землею, і очі, мов шлях, порошить...* («Зворотня адреса, або поема проводу»).

Можемо зазначити, що повторюваний сполучник *і* є ознакою відкритості ряду. *І Євген Маланюк на карім коні — «а ми ж / тую червону калину піднімемо», і Олег Ольжич у загуслому присмерку змов- / конспірацій-терактів, і Василь Стус у табірних снігах, і «той, що у безсонну ніч / бунтарські зазиви друкує», — історія української літератури є історія / “проклятих поетів”, і саме тому — ненаписаних книг...* («Пам'яті «Проклятих поетів»). Також можемо побачити ускладнення часткою останнього сполучника або вживання частки, що робить ряд закритим: *Я тут випадково (як, власне, я скрізь випадково) — / і вечір порожній, і ще від'їжджати не час...* («Like a camel, like a weasel, like a whale»).

Сполучник *й*, у значенні *і*, можемо спостерігати не часто, часто виступає поряд із сполучником *і* в одному і тому ж реченні. *Я ж здійматись навчився всіляко — повзком і тюпцем, / І котити його, й завдавати на плечі зісподу!* («Сізіф»); *Збирай рушники й парасолі — не руш моїх кіл.* («Новий закон Архімеда»); *...Бряжчали й сипалися зорі і міста, А ми ішли крізь*

полум'я, крізь полум'я... («В якомусь світі я була з тобою...»); *І може, тому, як дань переможну / Приймаю й люблю найвчистіший з рухів — / Коли чоловіки тихо й побожно / Пригублюють жінці беззахисну руку.* («Про рукостискання»); *Не перелюбство, не скотолодство, але скотоложство — / змагать Клітемнестру, і лань, і Кассандру, і Трою, й Мікени!* («Клітемнестра»).

Сполучник *та* замінює всі позиції сполучника *і*. *І Бог вам віддячить за всі повзунці та батмани, / за всі живосильні колінця по товченім склі...* («Зворотня адреса, або поема проводу»).

Засобами поєднання компонентів ряду у заперечних реченнях є повторювані сполучники *ні... ні, ані... ані*, наприклад: *...ні слави, ні дому.* («Крим. Ялта. Прощання з імперією»); *...ні принц, ні двір, ні мачуха, ні сестри.* («Попелюшка»); *...ані закласти, ані розгрішити...* («Пам'яті «Проклятих поетів»).

Сполучники *а, але, та* (в значенні *але*), *зате, проте, однак* є відображенням зіставно-протиставних відношень ряду. До прикладу: *Він кидався був тікати — але злива в ловлі / з ним услід періщила по п'ятах, навісна!* («Цей чоловік...»); *Справа, зрештою, в іншій, а в чім — то не знає й Пілат.* («Коментар до дій св. Апостолів»); — *Ради Господа Бога! — зриваюсь на крик, але притьмом / Кусаю себе за язик: та чи ж я причинна?..* («Вступ до естетики пози»); *Не перелюбство, не скотолодство, але скотоложство — / змагать Клітемнестру, і лань, і Кассандру, і Трою, й Мікени!* («Клітемнестра»).

Приєднувальні відношення у поезії Оксани Забужко відображені сполучниками *то також, а потім (і)*, наприклад: *Я стою і дрижу з осяяння: вбивати — то також робота!* («Клітемнестра»); *В щілинах бруку*

виросте трава — А потім будуть знову в мушлі рота, Між скоюк губ світитися слова. («Відлопотиш дощами за ворота...»).

Також однорідні члени речення можуть вживатися разом із узагальнювальними словами, які можуть стояти як у препозиції, так і в постпозиції: ...(**Все** життя — в двох валізках: дитинство, вірші і осінь), / Я стояла сама — аж, здається, стою там і досі. («Постскриптум»); ...*всі ті дівочькі сухоти — то просто од нервів, / вийдеи заміж, народиш — і все минеться*) («Задзеркалля: пані Мержинська»).

Іменні словоформи, серед них є займенникові, прислівникові, іменникові, та різні словосполучення виконують функцію узагальнювальних компонентів однорідних рядів. Займенники та займенникові прислівники є найбільш уживаними, наприклад: *все, весь, всякий, всюди, скрізь, ніхто, ніщо, ніколи тощо. ...(**Все** життя — в двох валізках: дитинство, вірші і осінь), / Я стояла сама — аж, здається, стою там і досі. («Постскриптум»); В цій кухні не впізна тебе **ніхто** — / ні принц, ні двір, ні мачуха, ні сестри. («Попелюшка»).*

Узагальнювальне слово вживаємо при однорідних членах речення, які пов'язуються або єднальними сполучниками та перелічувальною інтонацією або лише інтонацією. *Тут ми — враз: хоч підводити мертвих, / Хоч ковтати вогонь, хоч ступати по жалю ножа!* («Коментар до дій св. апостолів»); **Відходять:** *смішні екс-герої / повії / харцизи піїти / і предки, що встали з могил, і повстанці в кривавих бинтах / (тінь вершника спиниться — тінь румака напоїти / з прогірклих поліських криниць на отецьких ґрунтах).* («Зворотня адреса, або поема проводу»); ...*На поваленім стовбурі пам'яті: голос, кімната, запах...* («Постскриптум»); ...(**Все** життя — в двох валізках: дитинство, вірші і осінь)... («Постскриптум»); *Тут юність твоя — дискотечна, джинсаста й тривожна — / Природньою смертю сконала, не знати й коли.* («Квітневий

Хрещатик — мов крига скресає...»); *І яка там різниця — чи богом Він був, чи не богом!* («Коментар до дій св. апостолів»).

Засобами актуалізації змісту є метафора та метонімія, які можемо спостерігати у поетиці Оксани Забужко наприклад: *І це був світ, де можна всмерть натанцюватись / По тінях, котрими для нас мостились площі, / А з рукавів, що в передпліччях розчахнулись, / Бряжчали й сипалися зорі і міста, / А ми йшли крізь полум'я, крізь полум'я...* («В якомусь світі я була з тобою...»); *Десь стугоніло наше божевілля / На істеричних зблисках закаблуків, / Троцились келихи, пісні і долі — / А нам по сонцю прикипіло на устах, / І ми боялись роз'єднати руки.* («В якомусь світі я була з тобою...»).

Серед поетичного тексту авторки можемо спостерігати персоніфікацію предметів, до прикладу: *Та крізь одне неточне слово / (Так крізь шпарину дощ тече, / Крізь розпірку — мука в мішкові) — / Пролетіть, вислизне, втече!* («Ars poetica. «Подражаніє» П. Верлену»).

Найбільш вживаним розділовим знаком між однорідними членами речення у поезії О. Забужко є кома. У цих випадках повторювані сполучники ніяк не впливають на постановку розділових знаків, наприклад: *В цій кухні не впізна тебе ніхто — / ні принц, ні двір, ні мачуха, ні сестри.* («Попелюшка»); *Але те, що я роблю, я роблю найкраще з усіх — / З-поміж мертвих, живих, і в потомні віки народжених!* («Сізіф»); *О сліпуче, прекрасне і дике!* («Три вірші з роману «Польові дослідження з українського сексу»); *Грай вогнями, заводь і мани / На бистринь, на невидимі ріки — / Тільки ж, Господи, — не обмани!* («Три вірші з роману «Польові дослідження з українського сексу»).

Проаналізувавши прості речення в поетиці О. Забужко, спостерігаємо використання різноманіття рядів однорідних членів, якими ускладнені ці

речення. Пунктограма коми передає на письмі перелічувану інтонацію. Використання рядів однорідних членів речення є авторською особливістю Оксани Забужко, саме деталізований опис допомагає читачу заглибитись у зміст тексту.

2.3. Сурядність у складному реченні

Аналізуючи поетичні тексти О.Забужко між предикативними частинами складносурядного речення, можемо виділити різні типи семантико-синтаксичних відношень: єднальні, зіставні, протиставні, розділові, градаційні, приєднувальні.

2.3.1. Складносурядні речення з єднальними сполучниками

Частини складносурядних речень поєднані єднальними сполучниками: *і (ї), та, і... і, та... та, ні... ні, ані... ані, ні... ані, ані... ні* – основна власне єднальна функція. В єднальних конструкціях можуть виражатися такі семантико-синтаксичні відношення: одночасність, часова послідовність, причиново-наслідкові, умовно-наслідкові.

Одночасність у складносурядних реченнях у поезії Оксани Забужко відображена сполучником *і*: *Квітневий Хрещатик – мов крига скресає, / і куряться кавові димки* («Квітневий Хрещатик...»); *Ще не прокинулосьптаство, / І грізно інакшим здається життя на Землі* («Перед світом»); *Гуде друкарня, і двигить верстат* («Пам'яті “проклятих поетів”»); *Ти – воїн, і я – воїн, / Ти – без зброї, і я – без зброї* («Про рукостискання»); *Ще светр недоплетений пальці чийсь пам'ятає, / І розгорнута книжка – в позначках од нігтів чийхось!* («Прип'ять. Натюрморт»). Сполучник *а* може відображати єднальне значення. ... *“Погасить же ви врешті це небо!” — / і замовк, і більше нічого не каже; а так — цілком здоровенький.* («Лист із дачі»); ...*І впіймані руки випручуєш з хрускотом: смерти / нема! і свободи — нема! а в любові — тіла і тіла...* («Розмова»).

Часова послідовність: *А нам по сонцю прикипіло на устах, / І ми боялись роз'єднати руки.* («В якомусь світі я була з тобою...»); *Десь в підніжжі Камю — зачаївся, небіжчик, і стежить, / Як він котиться*

схилом, криву полишаючи стежку / (Віднедавна Камю — повноправним учасником гри). («Сізіф»); В тому році... / За століттям засунуться ковані брами, / і брязнуть у воду ключі («Голосом вісімдесятих»); Оголошено рейс, і потягся народ на посадку, / І бряжчала у тлумі круг мене незрима моя оградка. («Постскриптум»).

Причиново-наслідкові: *Зачиняються літні кав'ярні, і столики знято з терас («Голосом вісімдесятих»); Ген-ген пароплавчик із морем зшива небосхил, Потроху штормить, і безлюдніє пляж. («Новий закон Архімеда»).*

Умовно-наслідкові: — *І ми стрепенемось, такі чарівливо воскреслі, що вдарені струмом, — і ми вам покажемо джаз! («Like a camel, like a weasel, like a whale»).*

2.3.2. Складносурядні речення із зіставними та протиставними сполучниками.

Серед реченнєвого матеріалу авторки можемо виділити зіставні складносурядні речення, у яких предикативні частини поєднуються сполучником *а*: *...і вже ти негоден одмінити світ своїм / словом, ані заклясти, ані розгрішити, а тільки шпурляти себе на багнети, що / завше готові прийнять твоє тіло гаряче — як будь-чие інше... («Пам'яті «Проклятих поетів»); Справа, зрештою, в іншим, а в чім — то не знає й Пілат. («Коментар до дій св. апостолів»); ...А уже на полудне звернуло, а він все стоїть і стоїть... («Коментар до дій св. апостолів»); В цім розваленім часі, весною, в приморському місті / (Де ніхто не вважа на часи, а лише — на сезони)... («Крим. Ялта. Прощання з імперією»); ...Що падав дощ, і що старечий голос — / уже не чоловічий, не жіночий, / а тільки злий і сповнений розпуки — кричав із саду в перекрив гармощі...*

(«Російський мотив»); *В нас із тобою було інакше, а як — згадати несила: / Ніби свинцевим дробом пам'ять запорошило.* («Постскриптум»); *Я недурно тебе обрала — ти самотній / Не прогнувся в колінах, а просто вивернувся боком — / Обдираючись в кров...* («Постскриптум»).

Власне зіставні відношення є поширеними у текстах Оксани Забужко. Вони є закритими, а також їх не можна міняти місцями. *Гоп-гоп-гоп-гоп, / суне шляхом хлоп, хлоп, / а за ним “Нісан”, / а в “Нісані” — Сам: / сам — пан, сам — хазяїн, / чхнуть в Москві, а ми — “навзаєм”, / і задком, і передком, / чи райпровід, чи райком — / ОМММММММ!!!!!!* («Зворотня адреса, або поема проводу»); *У мокрих кронах яблука яскрили, / немов зірки, розсипані в зеленім, / ніжнішав дощ, — і захлинався голос, / неначе не співав, а матюкався — / і все те багато, багато, багато раз!* («Російський мотив»). Також ще одними поширеними різновидами є розподільно-зіставні відношеннями (*Справа, зрештою, в іншому, а в чім — то не знає й Пілат.* («Коментар до дій св. апостолів»)) та зіставно-наслідковими відношеннями (*В нас із тобою було інакше, а як — згадати несила: / Ніби свинцевим дробом пам'ять запорошило.* («Постскриптум»)).

У поетичному доробку Оксани Забужко можемо спостерігати складносурядні речення із протиставними сполучниками, що відображали однойменні відношення. *Хвилина вагання — мов віко у скрині Пандори / Завмерло, підважене: ще нічиєї вини / Нема, але є — невідступність тяжкої напасти.* («Перед світом»); — *Ради Господа Бога! — зриваюсь на крик, але притьмом / Кусаю себе за язик: та чи ж я причинна?..* («Вступ до естетики прози»); *Не перелюбство, не скотолодство, але скотоложство — / змагать Клітемнестру, і лань, і Кассандру, і Трою, й Мікени!* («Клітемнестра»); *За цим всім щось стоїть, але що — не вмію сказати.* («Постскриптум»); *Ти ще тут — вже не поруч, та ще / в цьому місті...* («Пробудження»); *Звичайно, не Армстронг — та*

*все ж, видуваючи з рота / сріблясту змію саксофона й тоски-ні-за-чим...
(«Like a camel, like a weasel, like a whale»).*

2.3.3. Складносурядні речення із розділовими сполучниками

Розділові семантико-синтаксичні відношення у поезії авторки передаємо за допомогою сполучників *або; чи; або..., або; чи..., чи; то..., то; не то..., не то; чи то..., чи то*, наприклад: *...Рука **чи** нога (або скрутить живіт, нівроку!)... («Вступ до естетики пози»); (Це сяйво круг чола, **чи** це — ковпак залізний / Так важко тягне голову назад?..) / Вітай тепер, Вкраїно гола-й-боса... («Пам'яті «Проклятих поетів»»); Я стала лякатися звуків: / позавчора в гущавині саду щось дивне кричало — / схоже на нявкіт, **чи** рип монотонної гілки, / **чи** здушений телгіт гусачий, — водно на тій самій розпачливій ноті. («Лист із дачі»); В вікні, обкипілім морозом, **чи** десь іще свічка стоїть?.. («Зворотня адреса, або поема проводу»); (“Подобатись” — від “подоба”, себто “личина”, / **Чи**, щоб зовсім було зрозуміло, — “маска”). («Вступ до естетики пози»); Те, що пахне — / підсмаченим м'ясом / Єретицьким, **чи** тріском палаючих кіс, **чи** хоча б куриться / Чадом гарячої крові! («Вступ до естетики пози»); ...розпростертий під ковдрою / на всю довжину безвладного, теплого тіла, / **чи** погідно сопучи, **чи** з безрадним покруком кулячись в себе / (відвертаючись до стіни, / ослоняючись лапою, як цуц: не займайте, будь-ласка...)... («Така кругла, як глобус...»). (Що богорівніший, **то** ненавидніший, **то** притягальніш / ступа твоя сходами — кожен-бо крок в ній заважить / з рік Іліонський — ах ну ж бо, ну ближче, ну ближче...). («Клітемнестра»).*

2.3.4. Складносурядні речення із градаційними сполучниками

Ці складносурядні речення поєднуються парними градаційними сполучниками *стільки... скільки, не так... як, як... так і, не просто... але й та ін.* ...Гонору **стільки, скільки** у піаніста, / Котрий завиграшки впоравсь з етюдом Ліста. («Вступ до естетики пози»); Насправді вмирають — **не так/ (Як** — не скажу, остуджаючи губи на вітрі...). («Теорема»); ...Й бірюзовими перснями мух, і хоч **як** зализуй / Відбатоване, доки загоїться, — **так** остаточно й не знати... («Постскрипtum»); Значно більше боюсь — улягання: / Надто добре-бо знаю, **як** може в'язнить моногамна / Підкамінна залежність — **так** річка втирається в греблю, / Й розпаношений сміх затискають гіпсовані ребра. («Постскрипtum»); ...І де не знають мовчазної музики, / Світ, де все склалось **так, як** мало скластися, — / Якби не вітер, той скажений вітер, / Що вирвався із коридорів часу / І все на цьому світі переплутав... («В якомусь світі я була з тобою...»); Такої, щоб ждала — вірненько, й кохала — не спорзно, / **а так, як** душі б вишивалось, стібком по стібку, / червоним і чорним; / **а ще** — щоб гетьмани, / гетьмани, гетьмани! («Зворотня адреса, або поема проводу»); Мені вже тридцять, / І я більше не можу містити в роті пластмасу, / Уминаючи душу в формочки **так, як** мене учили, — / Бо вона витікає звідтіль, наче джин із фальшивої тари... («Вступ до естетики пози»).

Окремою групою градаційних відношень є градаційно-приєднувальні, що відображена сполучниками *а ще, а ще й, а навіть, і навіть, а до того ж, і до того ж, а то й, та ще й та ін.* Наприклад: Ах панунцю Катрусю, / до тамтої війни — як до літа, / Іще далі — до Києва, / **А ще** далі — чорніє розтруб... («Портрет К. М. Грушевської в юності»); Такої, щоб ждала — вірненько, й кохала — не спорзно, / **а так, як** душі б вишивалось, стібком по стібку, / червоним і чорним; / **а ще** — щоб гетьмани, / гетьмани, гетьмани! («Зворотня адреса, або поема проводу»);

Ліля з мужем і Людя Старицька будуть пізніше — знаєш, Людїна Рона старша за нашу, а ще не ходить!.. («Задзеркалля: пані Мержинська»); Почухає сяюче тім'я (без сліду заросту) / та ще мимохідь подивується, наче вві сні: / вздовж цілого шляху, / увиши чоловічого зросту, / немов телеграфні — постали стовпи соляні... («Зворотня адреса, або поема проводу»); Ти ще тут — вже не поруч, та ще / в цьому місті, де кашляє стиснутий простір; у ринвах / хлипа дощ — на цей звук виринаю зі сну, / впізнаючи не постіль, не дім, тільки відстань до тебе: / ти ще тут. («Пробудження»).

У своїй поезії Оксана Забужко найчастіше використовує сполучниковий тип зв'язку між предикативними частинами складносурядного речення. Найбільш поширеною у сурядних реченнях є пунктограма коми. *Агамемнон надходить, і довшують тіні із запахом пітьми і поту. («Клітемнестра»); Оголошено рейс, і потягся народ на посадку, / І бряжчала у тлумі круг мене незрима моя оградка. («Постскриптум»); І ці смагляві, чорнобриві гори / Течуть димами: скільки стане зору, / Горять ліси, підпалені людьми, — / І клаптями згорілого паперу / Летять птахи, і порють стратосферу / Гелікоптери чорними крильми... («Середземноморське літо – 2003»).*

Авторка у своїх текстах також часто використовує тире, але у меншій кількості, в реченнях з наслідковими відношеннями. *Ще хвилинка – і вже в сполотнілих залякне снігах / Твоє місто, туристам розпродане на краєвиди, / На квартали і сквери, / де твоя не ступала нога. («Голосом вісімдесятих»); ... (а бачиш, Лесюню, добре казав тоді лікар, / всі ті дівочькі сухоти — то просто од нервів, / вийдеш заміж, народиш – і все минеться). («Задзеркалля: Пані Мержинська»).*

У складносурядних реченнях серед поширених пунктограм є дужки, які використовує у своїй поезії Оксана Забужко. Зазвичай, вона використовує їх як виділення вставної конструкції, надання додаткової

інформації. *На рудій поліровці дві плями (а може, то сльози?) — / І надкушене яблуко, де надкус ще не взявся іржею, Мов упавши з чистісь руки, біля крісла лежить на підлозі... («Прип'ять. Натюрморт»); Ще хвилину тому / на рудій поліровці тремтіли / Два прозорі вогні — від сльози і сльози (чи тут мешкали двоє?)... («Прип'ять. Натюрморт»); Ти відчуєш не зразу — / відчуєш, коли вже — по літі / (Зачиняються літні кав'ярні, і столики знято з терас): / Із двадцятого віку, немов із м'яча, / вже зі свистом виходить повітря; («Голосом вісімдесятих»); (Ув очах мерехтять чоловічки...) / Чорна графіко тіней, обійми на мент розімкни. («Феєрія про диригента свічок»).*

Що стосується кінця речень, то письменниця використовує знак оклику, знак питання та три крапки. *А він же був із дерева, що призначалося на скрипку! / О, як він стугонів на кожен грубий дотик!.. / Він кидався був тікати — але злива в ловлі / з ним услід періщила по п'ятах, навісна! («Цей чоловік...»); Чи вдержати сніжинку в жмені? / Чи, до невловимості прудка, / Ота стихія безіменна — / Набуде обрисів рядка?.. («Ars poetica. «Подражаніє» П. Верлену»); Так чахнуть мертвих голоси, / Так починається халтура... («Ars poetica. «Подражаніє» П. Верлену»).*

Також індивідуальним стилем Оксани Забужко можемо назвати пунктограму три крапки у поєднанні з іншими розділовими знаками. До прикладу, дві крапки у постпозиції до знака оклику: *Це слово вище слів: за ним — вже тільки стогін!.. («Коханий...»);* або стоять опісля знака питання: *Бо в принципі — хіба не все одно, / хто то була ота музейна панна?.. («Попелюшка»).*

Щодо латентних виявів категорії сурядности, то на рівні складного речення можемо говорити і про безсполучникові речення, якщо вони засвідчують ідентичні семантико-синтаксичні відношення із складносурядними реченнями. У цьому випадку сурядність може розглядатися не як формально-граматична категорій української мови, а і як категорійна властивість семантико-комунікативного характеру.

Посеред безсполучникових складних речень з однорідними компонентами виділяємо:

а) речення з часовою однорідністю подій. У цих реченнях предикативні частини перераховуємо, себто вони існують одночасно. Характерною ознакою такого речення є перелічувальна інтонація, адже саме вона є комунікативною особливістю однорідності. Найчастіше між предикативними частинами складного безсполучникового речення спостерігаємо такі розділові знаки, як: кома, рідше крапка з комою. (*Бути Грушевською родом – уже бо незмивна пляма, / Бути Грушевською духом – гріх, непростимий вівки* («Портрет К. М. Грушевської в юності»); *Од такої тоски / Сопілками стають кістки, / Од такої жаги / на мокві горять шельюги, / Од такого знаття / Землетрусом іде життя, ... / Од такої тоски / Починають родити піски, / Од такої жаги / Переходять ріку береги* («Од такої тоски...»);

б) одиниці з часовою послідовністю подій. Події у цих безсполучникових складних реченнях послідовно змінюються одна за одною. Спостерігаємо використання між частинами коми та тире, саме з нібито такими відношеннями є наслідковими відношеннями. *Хвилина томління – світанок застиг* («Перед світом»); *У кав'ярні на Прорізній (з протилежного боку) вогненний янгол / замовляє дванадцятку каву; ніхто не приходить; дзигар б'є дванадцять разів – отже, північ.* («Задзеркалля: Пані Мерджинська»); *Ти відчуєш не зразу – / відчуєш, коли вже – по літі: / Із двадцятого віку, немов із м'яча, / вже зі свистом виходить повітря; / Набрякає нечутно наступний – / уже не для нас, / не про нас.* («Голосом вісімдесятих»); *У кав'ярні внизу Прорізної (з лівого боку) / чекає вогненний янгол, сховавши крила / під поплавий плащ; замовляє вже шосту каву.* («Задзеркалля: Пані Мерджинська»); *У сусідів грюка вікно; дець гукають додому дітей.* («Задзеркалля: Пані Мерджинська»); *Лариса Петрівна*

Косач-Мержинська котить дитячий візочок, – / бліда, ще дрібку знервована по пережитім уранці; / дитинча чеберяє в повітрі ніжками; пані Мержинська / спиняє візочок – поправити укривальце («Задзеркалля: Пані Мержинська»).

в) одиниці із зіставними відношеннями. У реченнях такого типу подія, що відображена у першій частині, зіставляється із другою частиною. Спостерігаємо між частинами тире або ж іноді і кому. *Я й зими не пригадую зовсім* — *лиш очі сльозило білим* («Постскриптум»).

г) одиниці з протиставними відношеннями. Коли можна між частинами поставити *але, однак*; але це вже трохи проблемні речення: справа в тому, що майже завжди у таких безсполучникових реченнях спостерігаються нашарування допустових відношень, які засвідчують «наслідування» безсполучниковими структурами підрядного, а не сурядного зв'язку. *Звичайно, не Армстронг* — *та все ж, видуваючи з рота сріблясту змію саксофона й тоски-ні-за-чим, — good job, паруб'ята, їй-Богу, — хороша робота!* («Like a camel, like a weasel, like a whale»).

Отже, у поетичних текстах Оксани Забужко спостерігаємо використання синтаксичних одиниць зі сурядним зв'язком, ознаки, яких відображають індивідуально-авторський стиль авторки.

ВИСНОВКИ

Під час дослідження поетичних текстів Оксани Забужко, серед реченнєвого матеріалу, було виділено та проаналізовано засоби реалізації категорії сурядности. Відтак можемо зробити наступні висновки:

Категорія сурядности в українській мові має формально-граматичні маркери, до яких належать сурядні сполучники, які у морфології мають диференціацію, а саме поділяються на: **єднальні** (*і (ї), та, і... і, та... та, ні... ні, ані... ані, ні... ані, ані... ні*), **зіставні** (*як... так і, не тільки (не лише... а І але) й, не то щоб... а, не так і... як*), **протиставні** (*а, але, та (в значенні але), тільки, проте, однак, хоч, зате*), **розділові** (*або; чи; або..., або; чи..., чи; то..., то; не то..., не то; чи то..., чи то*), **градаційні** (*стільки... скільки, не так... як, як... так і, не просто... але й*), **приєднувальні** (*і, та, а й (та й, ще й, і навіть*). Однак, відповідно до поняттєвого та семантичного підґрунтя сурядности, реалізацією цієї категорії можемо також вважати і ті синтаксичні одиниці, які не мають формально-граматичних маркерів. Відповідно, це одиниці із безсполучниковим типом зв'язку, семантико-синтаксичні відношення яких наслідують смислові відношення сурядного зв'язку. У такому разі вияви категорії сурядности є латентними (прихованими).

Проаналізувавши поетичний матеріал Оксани Забужко, ми виявили різні синтаксичні конструкції на рівні словосполучень, простого та складного речень. Відтак можемо зробити наступні висновки:

- **На рівні словосполучення** категорія сурядности реалізується в одиницях, які і прийнято називати однойменним терміном – сурядні словосполучення. Такі одиниці у поетичній канві мовлення представлені різними структурно-граматичними рядами:

А) **двочлєнними**, що відповідають моделям простих словосполучень: *...повзунці та батмани...; ...файна та чесна...; ...в бганках і брижах...;*

...стою і дрижу...; ...текуча й незрима...; чоловіка й жінки...; ...статки й спадки...; ...від сльози і сльози...

Б) **багаточленними**, які стосуються складних (аналітичних) словосполучень: *...і схлипом, і скваком, і смішно...; ...без твалту і крику, без сальв і чужих коругов / прийшов і сидить...; плечей, і лопаток, і стегон...;*

Сурядні словосполучення, які містяться у нашій джерельні базі, засвідчують:

А) **різні структурно-семантичні особливості**: такі одиниці можуть бути відкритими (*...і схлипом, і скваком, і смішно...*) та закритими (*...звернуло, а він все стоїть...*)

Б) **різні формально-граматичні ряди**: парні (*учвал і повзком, / піхтурою і в кріслах-каталках...*) та повторювані (*...ні принц, ні двір, ні мачуха, ні сестри...*).

В) **різні семантико-синтаксичні відношення**: єднальні (*...зітхання і трем...*), розділові (*...то ненавидніший, то притягальніш ступа...*), зіставні (*...звернуло, а він все стоїть...*), протиставні (*...не співав, а матюкався...*), градаційні (*...не тільки форма запису думки, а й символ...*).

Серед сурядних словосполучень є одиниці із безсполучниковим зв'язком, що є проблемними, адже такі одиниці не мають формально відповідних сполучників (*...ліфти, асфальти, мури...; ...робота, діти, звіти...; ...братство, / родацтво, відьмацтво...; ...верещати, дряпатися, кусатись, / гамселити...; ...голос, кімната, запах...; ...впертих, тупих, / непокірних...*).

- **На рівні простого речення** категорія сурядности реалізується однорідними членами речення, що прийнято традиційно вважати засобами ускладнення. Використано сполучниковий, безсполучниковий та комбінований типи зв'язку.

Серед однорідних членів речення виокремлюємо члени речення з усіма синтаксичними функціями:

- підмети: Ліфти, асфальти, мури й коти / *Всоталися в сну драговиння.* («Іронічний ноктюрн»);

- присудки: *Та крізь одне неточне слово / Пролетється, вислизне, втече!* («Ars poetica. «Подражніє» П. Вердену»).

Також можемо виділити другорядні члени речення:

- означення (*Пані Мержсинська спиняє візочок – поправити укривальце, / нахиляється, рвучко роздутими ніздрями спрагло вбирає / теплий, хлібний, дурманливий пах немовлячої шкіри.* («Задзеркалля: Пані Мержсинська»));

- обставини (*І смисл, моїм означений ім'ям, / Як жовтий порошок, витрусять за вікна / З моїх речей, паперів і кімнат* («Прощання між зірок»));

- додатки (*...Хто ввесь вік ним протанцював — так, / що кожен порух / Плечей, і лопаток, і стегон — світився / Далекою тайною смислу, як слово санскритської / мови...* («Визначення поезії»)).

- **На рівні складного речення** категорія сурядности передусім реалізується у складних реченням із сполучниковим типом зв'язку – у складносурядних реченнях із відповідними сполучними засобами.

Між предикативними частинами складносурядного речення, що присутні у поезії авторки, можемо виділити:

- **Речення з єднальними сполучниками.** Виділяємо такі семантико-синтаксичні відношення: **одночасність** (*Квітневий Хрещатик – мов крига скресає, / і куряться кавові димки* («Квітневий Хрещатик...»)); **часова послідовність** (*Ти відчуєш не зразу — відчуєш, коли вже — по літі...* («Голосом вісімдесятих»)); **причиново-наслідкові** (*Ген-ген пароплавчик із морем жиє небосхил, Потроху штормить, і безлюдніє пляж* («Новий закон Архімеда»)); **умовно-наслідкові** (*— І ми стрепенемось, такі чарівливо воскреслі, що вдарені струмом, — і ми вам покажемо джаз!* («Like a camel, like a weasel, like a whale»)).
- **Речення із зіставними та протиставними сполучниками.** Виділяємо зіставні складносурядні речення, що поєднуються

сполучником **а** (*...А уже на полудне звернуло, а він все стоїть і стоїть...* («Коментар до дій св. апостолів»);

власне зіставні (*У мокрих кронах яблука яскріли, / немов зірки, розсипані в зеленім, / ніжнішав дощ, — і захлинався голос, / неначе не співав, а матюкався — / і все те много, много, много раз!* («Російський мотив»);

зіставно-наслідкові *В нас із тобою було інакше, а як — згадати несила: / Ніби свинцевим дробом пам'ять запорошило.* («Постскриптум»)).

- **Речення із розділовими сполучниками.** Знаходимо у поезії Оксани Забужко такі сполучники: **чи** (*Це сяйво круг чола, чи це — ковпак залізний / Так важко тягне голову назад?..*) / *Вітай тепер, Україно гола-й-боса...* («Пам'яті «Проклятих поетів»»); **чи... чи** (*Те, що пахне — / підсмаченим м'ясом / Єретицьким, чи тріском палаючих кіс, чи хоча б куриться / Чадом гарячої крові!* («Вступ до естетики пози»)).

- **Речення із градаційними сполучниками.** Авторка використовує парні градаційні сполучники, наприклад: **як...так** *...Й бірюзовими перснями мух, і хоч як зализуй / Відбатоване, доки загоїться, — так остаточно й не знати: / Коли доплуганишся в небо, чи зможуть тебе упізнати?...* («Постскриптум»); **градаційно-приєднувальні:** *а ще Ах панунцю Катрусю, / до тамтої війни — як до літа, / Іще далі — до Києва, / А ще далі — чорніє розтруб...* («Портрет К. М. Грушевської в юності»)).

Щодо латентних виявів категорії сурядности, то на рівні складного речення можемо говорити і про безсполучникові речення, якщо вони засвідчують ідентичні семантико-синтаксичні відношення із складносурядними реченнями (речення з часовою однорідністю подій, одиниці з часовою послідовністю подій, одиниці із зіставними відношеннями, одиниці з протиставними відношеннями).

Підсумовуючи, можемо зазначити, що Оксана Забужко використовує різноманітні граматичні засоби категорії сурядности – однієї із провідних синтаксичних категорій, що має передусім формально-граматичні засоби вираження, які стосуються сурядного типу зв'язку. Однак може реалізовуватися і на основі семантико-синтаксичних відношень (єднальних, протиставних тощо) та комунікативних особливостей (інтонація перелічення при безсполучниковому типові зв'язку).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексеєва С. Г. Сурядність у системі синтагматичних і парасинтагматичних відношень. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови: Збірник наукових праць. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 1999. С. 182 – 183.
2. Анікеєнко Ю. Розділові конструкції в системі сурядного зв'язку. Філологічні науки. 2012. Вип. 11. С. 94–98.
3. Арібжанова І.М. Сучасна українська мова. Базові поняття синтаксису : навчальний посібник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2016. 159 с.
4. Балко М. В. До питання про статус сурядних конструкцій у їх співвідношенні з категорією словосполучення [Електронний ресурс] / М. В. Балко Режим доступу до ресурсу: <http://bo0k.net/index.php?p=chapter&bid=1434&chapter=1>
5. Барчук В. М. Сурядність: типологічний аспект. Мовознавство. 2015. №5. С. 13 – 20.
6. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. К.: Либідь, 1993. 368 с.
7. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови : монографія / відп. ред. К.Г. Городенська. Київ : Наукова думка, 1992. 224 с.
8. Вихованець І. Р. Проблема словосполучення. Українське мовознавство. Вип. 16. Київ : Вища школа, 1989.
9. Вихованець І. Р. Семантична структура складного речення / І. Вихованець, К. Городенська, В. Русанівський. Київ, 1983.
10. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. К.: Вища школа, 1985. 360 с.

11. Герман, В. В. Словосполучення: дискусійні питання сучасного синтаксису [Текст] / В. В. Герман // Українське мовознавство : міжвідомчий науковий збірник. Харків : Цифра Прінт, 2012. Вип. 42/1. С. 73–78.
12. Глазова О. Пунктуація. Практикум. Частина перша. Харків: Ранок, 2004. – 182 с. 14. Гоз Д. Семантика тире у поезіях Ліни Костенко // Мовні і концептуальні картини світу. Вип. 46 (1). К., 2013. С. 274-282.
13. Глушкова Г.М. Структурно-семантичні типи сурядності: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Глушкова Галина Миколаївна. Донецьк, 1998. — 184 с.
14. Глушкова Г.Н. Структурно семантичні типи сурядності : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 1998. 16 с.
15. Грищенко А. П. Складносурядне речення в сучасній українській літературній мові / А. П. Грищенко. К. : Наук. думка, 1969. 155 с.
16. Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови. Підручник. К.: Академія, 2010. 380 с.
17. Дудик П. С. Словосполучення в українській літературній мові: Навчальний посібник. К, 1998. 132 с.
18. Дудик П. С. Стилїстика української мови: Навчальний посібник. К.: Видавничий центр «Академія», 2005. 368 с. (Альма-матер)
19. Гуйванюк Н. В. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис : збірник вправ. Київ : Вища шк., 1992. С.41–61.
20. Забужко Оксана. Поетичні твори. Доступний з: <http://poetyka.uazone.net/zabuzhko/>
21. Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ, 2012. 426 с.
22. Загнітко А. П. Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект. Донецьк, 2009. 137 с.

23. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови : Синтаксис : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2001. 662 с.
24. Колісник О. Семантична структура пояснювальних поліпредикативних конструкцій зі сполучниковим зв'язком / Олена Колісник // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія. Вінниця, 2008. – Вип. 10. Т. 1. С. 200–206. С. 108.
25. Костусяк Н. М. Структура міжрівневих категорій сучасної української мови : [монографія]. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 452 с.
26. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: Навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2008. 423 с.
27. Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови : у 2 ч. Ч. 2 : Синтаксис : підручник для факультетів мови і літератури педагогічних інститутів. 1961. 284 с.
28. Масицька Т. Є. Система семантико-синтаксичних взаємозалежностей у складносурядних реченнях із семантичними сполучниками. Теорія лінгвістичних парадигм: [колективна монографія]. Вінниця : ТОВ «Твори», 2019. 500 с.
29. Масицька Т. Є. Типологія семантико-синтаксичних реченневих залежностей : монографія. Луцьк: ПВД «Твердиня», 2016. 416 с.
30. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій. Вид. 2-ге, переробл. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. 393 с. 192 с. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій: [монографія]. Вид. 2-ге, переробл. Луцьк: Ред.-вид. Відд. «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2004. 393 с.
31. Осадца М. Граматика руського язика / М. Осадца. Львів : Ставропіг. ін.-т., 1876. 238 с.

32. Рула Н. В. Градаційні речення як семантико-синтаксичний різновид складносурядних конструкцій. Південний архів. Серія: Філологічні науки. Херсон, 2018. Вип. 72. Т. 1. С. 31–34.
33. Рула Н. В. Зіставні речення як окремий семантико-синтаксичний різновид складносурядних конструкцій в сучасній українській мові. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки. Бердянськ: БДПУ, 2017. Вип. XIII. С. 27–34.
34. Рула Н. В. Категорія сурядності в сучасній українській мові. Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки. Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2017. С. 123–129.
35. Рула Н. В. Протиставні речення як семантико-синтаксичний різновид складносурядних конструкцій в сучасній українській мові. *Spheres of Culture: Journal of Philology, History, Social and Media Communication, Political Science, and Cultural Studies*. Lublin, 2017. Vol. XVI. P. 446–453.
36. Рула Н. В. Семантико-синтаксична типологія складносурядних речень у сучасній українській мові. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. Вип. 13. С. 92–97.
37. Рула Н. В. Складносурядне речення в українських граматичних працях кінця XIX – першої половини XX сторіччя. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету: Філологія. Одеса: Видав. дім “Гельветика”, 2016. Вип. 23. С. 48–50.
38. Рула Н. В. Формально-граматична та семантико-синтаксична організація складносурядних речень зі сполучником а. Типологія та функції мовних одиниць. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. С. 211–221.

39. Рула Н. В. Формально-граматична та семантико-синтаксична організація складносурядних речень зі сполучником і (й). Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Філологічні науки. Бердянськ: ФОП Ткачук О. В., 2015. С. 21–29.
40. Рула Н. В. Безсполучникові складносурядні речення: семантикосинтаксичний аспект. Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку: матеріали III Міжнародн. наук.-практ. інтернет-конф. (25–26 квітня 2019 р.): зб. тез. Бердянськ: БДПУ, 2019. С. 276–277.
41. Рула Н. В. До проблеми виокремлення складносурядних градаційно-приєднувальних речень у сучасній українській мові. Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку: матеріали II Міжнародн. наук.-практ. інтернет-конф. (25–26 квітня 2018 р.): зб. тез. Бердянськ: БДПУ, 2018. Ч. 2. С. 162–164.
42. Рула Н. В. Особливості історичного розвитку вчення про складносурядні конструкції в кінці XIX – першій половині XX сторіччя. Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку: матеріали I Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (20–21 квітня 2017 р.): зб. тез. Бердянськ, 2017. Ч. 2. С. 290–291.
43. Рула Н. В. Структурно-семантичні особливості приєднувальних складносурядних речень з асемантичними сполучниками в сучасній українській мові. Мова і соціум: етнокультурний аспект: матеріали VII Міжнародн. наук. інтернет-конф. молодих учених (м. Бердянськ, 18–19 жовтня 2018 р.): зб. тез / гол. ред. М. М. Греб. Бердянськ: БДПУ, 2018. С. 82–84.
44. Рула Н. В. Семантико-синтаксична типологія сполучникових складносурядних речень у болгарській та українській мовах: порівняльний аспект. Матеріали VIII Міжнародного науково-методичного семінару з болгарської мови, літератури, культури та

- історії (23–24 травня 2019 р.) / відп.ред. М. М. Греб. Бердянськ: БДПУ, 2019. С. 19–21.
45. Рула Н. В. Складносурядні речення ймовірності в сучасній українській мові: семантико-синтаксичний аспект. *Nowoczesna nauka: teoria i praktyka: Mater. III Międz. Konf. Nauk.-Prakt.* / Pod red. S. Gorniaka. Katowice: Nowa nauka, 2019. S. 50–53.
46. Слинько І. І., Гуйванюк М. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання : посібник. Київ : Вища шк., 1994. 670 с.
47. Словник лінгвістичних термінів / [Уклад. Д. І. Галич, І. С. Олійник]. К. : Вища школа, 1985. 360 с.
48. Слободинська Т. Складносурядні речення як синтаксичний засіб експлікації незалежного таксису в українській мові. *Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*. Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2007. Випуск XV–XVIII С. 107–110.
49. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970 – 1980. Т. 9. С. 855.
50. Смаль-Стоцький С., Гартнер Ф. Граматика руської мови. – Вид. 3, перероблене. Відень, 1914. 202 с. Доступний з: https://shron1.chtyvo.org.ua/SmalStotskyi_Stepan/Hramatyka_ruskoj_movy_vyd_1914.pdf
51. Совтис Н. М. Художній текст як відображення мовної картини світу / Н. М. Совтис // Київські полоністичні студії. Т. XXII. К. : Університет «Україна», 2013. С. 476–480.
52. Сухомлин В. В. Речення і висловлення як вербальні одиниці передачі інформації та їхній смисл у письмовому комунікативному. *Науковий*

- вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2013. Вип. 186(1). С. 73–80.
53. Сучасна українська літературна мова: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / С. О. Караман, О. В. Караман, М. Я. Плющ [та ін.]; за ред. С. О. Карамана. К.: Літера ЛТД, 2011. 560 с.
54. Сучасна українська літературна мова: підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.; За ред. А. П. Грищенка. 3-тє вид., допов. Київ: Вища шк., 2002. 439 с. 194.
55. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис: підручник / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева. Київ: Знання, 2010. 374 с. 193.
56. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис: [кол. монографія] / Ордена Труд. Червон. Прапора Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР; за заг. ред. І. К. Білодіда. – К: Наукова думка, 1972. – 511 с.
57. Сучасна українська мова. Синтаксис: підручник / За ред. О. Д. Пономаріва. Київ: Либідь, 1994. 256 с.
58. Татяниченко Н. Зміст і форма інформаційно-реченнєвого висловлювання. Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. Київ, 2015. № 32. С. 95–108.
59. Українська мова : енциклопедія / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, Ін-т укр. мови; редкол.: В. М. Русанівський [та ін.]. Вид. 2-ге, випр. і допов. Київ: Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М. П. Бажана, 2004. 820, [2] с. : іл. 668 с.
60. Христіанінова Р. О. Семантико-синтаксичні різновиди безсполучникових складносурядних речень у сучасній українській мові. Типологія та функції мовних одиниць: наук. журн. / редкол.: Н. М. Костусяк (гол. ред.) та ін.; Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2014. № 1. С. 263–274.

61. Шевчук С. Безсполучникові складні речення [Електронний ресурс] / С. Шевчук. – Режим доступу : <http://westudents.com.ua/glavy/10989--30-bezspoluchnikov-skladn-rechennya.html>
62. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: Підручник. К.: Академія, 2004. 408 с.
63. Ющук І. П. Практикум з правопису і граматики української мови. К.: Освіта, 2012. 270 с.
64. Ющук І. П. Українська мова. К.: Либідь, 2004. 640 с.
65. Haspelmath, M. (2007). Coordination. Language typology and syntactic description. (Vol. 2). Cambridge [in English].

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА

Поетичні твори О. Забужко. Доступно з:

<http://poetyka.uazone.net/zabuzhko/>

Із книжки «Травневий іній» (1985):

- «Іронічний ноктюрн»;
- «Відлопотиш дощами за ворота...»;
- «Цей чоловік...»;
- «В якомусь світі я була з тобою...»;

Із книжки «Диригент останньої свічки» (1990):

- «Визначення поезії»;
- «Ars Poetica. “Подражаніє” П. Верлену»;
- «Феєрія про диригента свічок»;
- «Пам’яті “проклятих поетів”»;
- «Голосом вісімдесятих»;
- «Портрет К.М.Грушевської в юності»;
- «Прип’ять. Натюрморт»;
- «І солод слів...»;
- «Перед світом»;
- «Квітневий Хрещатик...»;
- «Про рукостискання»;
- «Бірнамський ліс не йде на Дунсінан...»;

Із книжки «Автостоп» (1994):

- «Лист із дачі»;
- «Попелюшка»;
- «Задзеркалля. Пані Мержинська»;
- «Од такої тоски...»;

- «“Коханий!” – я пишу це слово навпрошки...»;
- «І двері розчахнулись...»;
- «Прощання між зірок»;

Із нових поезій («Друга спроба», 2005):

- «Друга спроба»;
- «Російський мотив»;
- «Така кругла, як глобус...»;
- «Середземноморське літо – 2003»;
- «Історія єресі»